

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XVIII
2010

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2010

Colegiul de redacție:

Dan Leopold CIOBOTARU, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Lector dr. Ligia BOLDEA, Nicoleta DEMIAN-TOMA, Prof. dr. Vasile DUDAȘ, Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Călin TIMOC, *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrepondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221-678X

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

ALEXANDRU SZENTMIKLOSI, SORIN TINCU	
Verbioara Discoveries in Hunedoara	11
VICTOR SAVA, MARIUS ARDELEANU	
Observații asupra unei achiziții a Complexului Muzeal Arad.....	23
<i>Observations Concerning an Acquisition of the Arad Museum</i>	28
DUMITRU PROTASE	
Castrul legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968	33
<i>Das Lager der Legion IV Flavia von Berzovia. Die Ausgrabungen der Jahre 1965–1968</i>	43
ALEXANDRU FLUTUR	
Cărămizile ștampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare	63
<i>Stamped Bricks of Legio XIII Gemina at Cenad and Sânnicolau Mare</i>	66
RAOUL ȘEPTILICI	
Monete barbarizate de secolul al IV-lea din bronz din Banat în descoperiri izolate.....	69
<i>Fourth Century Bronze Barbarous coins from Banat (Isolated Finds)</i>	73
VASILE-BOGDAN DOMOCOȘ	
Bijuterii monetare la barbarii dintre Dacia și Pannonia.....	77
<i>Coin Jewelry at the Barbarians Between Dacia and Pannonia</i>	80
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU	
Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).	
Precizări iconografice și influențe culturale.....	81
<i>The „Masks” Medallion from the Hoard at Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).</i>	
<i>Iconography and Cultural Influences</i>	91

ISTORIE MEDIE

DANIELA TĂNASE	
Despre artizanii metalelor în izvoare scrise din zorii Evului Mediu	115
<i>On the Metal Craftsmen According to Early Middle Age Written Sources</i>	121
LIGIA BOLDEA	
Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de Câmpie: domeniul familiei nobile	
Danciu de Macedonia	123
<i>Un siècle de l'évolution d'un domaine féodal du Banat champêtre: les domaines de la famille noble</i>	
<i>Danciu de Macédonie</i>	134
ADRIAN MAGINA	
Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević	135
<i>A Serbian Nobleman From XVth Century Banat: Miloš Belmužević</i>	142

LIVIA MAGINA	
Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac.....	143
<i>Market Right and Urbanization Process. Felnac Case</i>	148

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU	
Studenti din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)	151
<i>Studenten aus Temeswar an europäischen Schulen und Universitäten (1730–1850)</i>	170
ZORAN MARCOV, CIPRIAN GLĂVAN	
Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului.....	173
<i>Die Geschichte Der Familie Nikolics In Einer Urkunde Aus Der Sammlung Des Banater Museums</i>	177
VASILE DUDAȘ	
O personalitate marcantă a Banatului. Lucian Georgevici (1875–1940)	185
<i>Une personnalité marquant du Banat. Lucian Georgevici (1875–1940)</i>	192
FELICIA ANETA OARCEA	
Dinamica știutorilor de carte în comitatul Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	193
<i>La dynamique des gens lettrés dans le comté d'Arad à la fin de XIXème siècle et au début du XXème</i>	204
RADU ARDELEAN	
Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor	205
<i>The Visions of Atanasie Marian Marienescu Upon the Old History of the Romanian People</i>	226
NICOLETA TOMA-DEMIAN	
Augustin Weber (1833–1909)	227
<i>Augustin Weber (1833–1909)</i>	235
IONELA MOSCOVICI	
Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze	241
<i>Le Banat en attendant la paix, le prémices d'une mission française</i>	250
ADRIAN DEHELEANU	
Dotarea aeronauticii române în perioada interbelică.....	251
<i>Die Ausstattung der rumänischen Aeronautik während der Zwischenkriegszeit</i>	257
VASILE RĂMNEANȚU	
Activitatea Primăriei Timișoara în anul 1933.....	259
<i>The Main Activities Developed by the Townhall of the Municipality of Timișoara in 1933</i>	273
DUMITRU TOMONI	
Adunările generale ale regionalei „Astra Bănățeană” (1937–1948)	275
<i>Les réunions générales de la régionale « Astra Bănățeană » (1937–1948)</i>	283
SÎNZIANA PREDĂ	
A doua conflagrație mondială, între document scris și memorial	285
<i>The Second World War Between Written and Memorial Document</i>	289
RADU PĂIUȘAN	
Activitatea Uniunii Patrioților în Banat în anul 1944	291
<i>Die Tätigkeit des Patriotenverbands in Banat im Jahre 1944</i>	301

ANTONIO FAUR	
Organizațiile Partidului Național Țărănesc-Maniu din Bihor (1944–1946)	303
<i>The Organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (1944–1946)</i>	325
EUSEBIU NARAI	
Situația financiar-bancară în județul Severin (1944–1948)	327
<i>La situation financière-bancaire dans le département de Severin (1944–1948)</i>	344
CEZAR STANCIU	
Jivkov și Dej între prietenie și interese. Relațiile româno-bulgare după al doilea război mondial (1948–1964)	345
<i>Jivkov and Dej Between Friendship and Interest. The Romanian-Bulgarian Relations in the Aftermath of World War II (1948–1964)</i>	352
MIODRAG MILIN	
Sârbii din România sub imperiul „limbii de lemn” de la „Iuda” Tito și „Genialul” Stalin spre jaloanele comunismului autohton	355
<i>The Serbs in Romania Under the Rule of “Wooden Language” from “Yuda” Tito and Stalin “The Genius” to the Regulations of Domestic Communism</i>	360

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE, ISTORIOGRAFIE CATALOAGE, VARIA

HEDY M-KISS	
Antimise – analiză iconografică	367
<i>Antimensia – Iconographic Analyses</i>	371

RECENZII

CĂLIN TIMOC, Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.	381
LAJOS KAKUCS, Hedy M-Kiss, Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009	382
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE.....	387

VIZIUNEA LUI ATANASIE MARIAN MARIENESCU ASUPRA ISTORIEI VECHI A ROMÂNILOR

Radu Ardelean*

Cuvinte cheie: *At. M. Marienescu, istoria (stră)veche a românilor*

Keywords: *At. M. Marienescu, Pre- and ancient romanian history*

Un bănațan care s-a afirmat în câmpul folclorului, lingvisticii și istoriei de manieră a fi ales membru al Academiei Române (corespondent 1877, titular 1881)¹, Atanasie Marian Marienescu (1830–1915) venea și el, cum Bojâncă, Murgu, Maniu, Mangiuca (acesta din urmă fiindu-i și bun prieten) dinspre zona științelor juridice. Urmase studii de drept la Pesta trei an,

* Institutul de Studii Socio-Umane, Filiala Timișoara a Academiei Române, Bld. Mihai Viteazul, nr. 24.

¹ Vezi, pentru Atanasie Marian Marienescu, *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. Ștefan Ștefănescu, București 1978, 209, *sub voce* (art. de Nicolae Stoicescu); Traian Topliceanu, Dr. Atanasie Marienescu, 1830–1914, în *AnB*, III, nr. 3, (1930), 1–14 (cu bibliografie parțială la 12–14); Aurel Cosma, *Bănățeni de altădată*, Timișoara (1938), 125–129 (medalion); Ioan D. Suci, *Literatura bănățeană de la început până la Unire 1580–1918*, Timișoara (1940), 100–102 (cu bibliografie parțială); Ovidiu Bârlea, *Prefață* la Atanasie Marian Marienescu, *Poezii populare din Transilvania*, ed. Eugen Blăjan, București (1971), V–XXXIII; Ispas Moțiu, „Jurnalul lui Atanasie Marian Marienescu (1830–1915)”, în *Academia Română și Banatul*, coord. Ion Iliescu și Sergiu Drinc, Timișoara (1982), 108–127. Despre concepția latinistă a lui At.M.M., modul lui istoricizant de abordare în folclor și în lingvistică, lecturile istorice din studenție și proiectul unui tratat de istorie veche a românilor încă de atunci, lucrările realizate mai târziu, „meritorii” pentru că, deși cu susțineri eronate, erau motivate de nobile simțăminte naționale, în sensul cărora era valorizată istoria, vezi în studiul monografic al Doinei Radu, Atanasie Marian Marienescu (1830–1914), în *Ziridava*, IX (1978), 342, 345, 348, 354–356, 364 (textul complet la 341–367). Informațiile de acolo despre lecturile istorice din studenție și proiectele de scrieri sunt extrase din jurnalul manuscris de la Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” din Arad, acum de curând editat sub egida acelei instituții de un colectiv coordonat de Nicolae Nicoară-Horia: Atanasie Marian Marienescu, *Dioariu – Jurnal intim*, Arad (2008), v. 23, 33, 35–37; proiectul cărții în două tomuri, începând de la daci și mergând până la anul 1000, la care lucra deja, de o cam dată făcând „estructuri” întru „a eda o carte afară peste 4, 5 ani, – în ea să fie adevărul, știința, – și aceasta să o fac pentru români de tesaur” la 35 (notiță din 27 aprilie [1]853).

cel terminal făcându-l la Viena (1853–1856), iar doctoratul și l-a trecut la Pesta în 1861², fiind unul din primii bănațani cu acest titlu.

El și-a apropiat și interiorizat de tânăr valorile naționale, scriind în jurnalul ținut ca student despre datoria *intelligentsiei* față de popor³.

Cetea încă de atunci multă istorie, mai ales antică, transcria inscripții romane, îl preocupau legăturile dintre daci și romani și chiar proiecta o vastă istorie a geto-dacilor, respectiv a Daciei și Moesiei⁴. Era convins și mândru de originea romană a poporului său, felicitându-se pentru aceea și pentru stăruința românilor pe teritoriul și în datinile lor⁵, la ceea ce poate vor fi contribuit și „convenirile” cu Murgu la Pesta⁶. Făcea, ca student, traduceri pentru colecția Hurmuzaki și mai cetea și din istoria modernă a Principatelor⁷.

S-a întâlnit la Pesta și cu vestitul protopop Dimitrie Petrovici Stoichescu în 1854, la eliberarea aceluia, care-i venea unchi și ale cărui memorii privitoare la Revoluție le va publica în *Albina* la 1868⁸, ceea ce voi atinge la alt loc, premițând aici că avea și exemplul unchiului matern, Atanasie Șandor – mentorul și sprijinitorul său –, care scrisese și el despre întâmplările de atunci din zona Aradului (*Studiu asupra evenimentelor din 1848–49 în părțile Aradului*, mss.)⁹.

De istoria națională s-a mai apropiat pentru că trebuia să le-o predea pe aceea fraților Alexandru și Eugeniu Mocsonyi, cărora le era profesor particular

² Aurel Cosma, *loc. cit.*

³ Ispas Moțiu, *op. cit.*, 113.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, 114.

⁶ *Ibidem*, 116–117.

⁷ *Ibidem*, 114–115.

⁸ *Ibidem*, 119.

⁹ *Ibidem*, 117.

(„prefect de studii”)¹⁰. Lecțiile împărțite aceluia le-a publicat în serial la *Amicul Școlii* din Sibiu, gazeta pedagogică a lui Visarion Roman, care l-a și ajutat să le editeze în volumașul care a fost folosit și ca manual în școlile „poporale” (confesionale) românești până la 1876, când a fost interzis de Ministerul Cultelor și Învățământului din Ungaria¹¹. Era o micro-sinteză mult factologică, cu unele elemente de cronologie și geografie, auxiliare de bază ale istoriei, tratate de la anul 105 la primii dinști din Principate în cheie pronunțat națională, istoria fiind socotită principalul instrument în această direcție, cum le dezvelea dedicanților, foștii săi pupili: „O generațiune de etatea voastră crește în idei naționale. Cel mai mare nutremânt 'i este istoria”¹².

Istoria fiind *știință*, căta a fi obiectivă, deci „în toate am cercat adevărul”, dar acela putea fi împreunat fără inconveniente cu „tendința de a nobilita sentimentele naționale” și cele apte a „consolida înfrățirea românilor”, după cum afirma aproape solemn în *Prefațiune*¹³. Acolo își arăta și sursele: „Această istorioară se poate numi de un extras sistemizat din Șincai. M-am folosit încă de la Rotteck și manuscrisele aflate la monastirile Cozia și Șerbănești (tipărite în București [la] 1858) și de istoria Domnului Treboniu Laurean”¹⁴.

Aceasta i s-a și socotit mai târziu ca un neajuns: „*Istoria Română națională* este o compilație după cronică lui Șincai, fără vreo valoare științifică”¹⁵.

Contaminarea de la modul de organizare și expunere al *Cronicii* șincaiene – o lucrare de tot remarcabilă alt fel – se resimte negativ în manualul (neoficial) al lui Marienescu, căci aceea nu era concepută pentru uz didactic, iar preluarea unei factologii amestecate și cascada de popoare cu nume exotice putea da dureri de cap oricărui pupil!

Metoda (și concepția, s-ar subînțelege) promitea autorul să și-o expună / motiveze ulterior¹⁶.

Ne putem face idee însă din lucrarea însăși și arătările exprese pe care găsea nimerit să le exprime pentru nivelul înțelegerii adolescentine, cum prin definiții:

1. Istoria și propunerea ei

Istoria e o știință care ne arată adevărul întâmplărilor trecute ce avură influență asupra sorții poporului român. Pentru aceasta istoria ne

¹⁰ *Ibidem*, 111.

¹¹ *Ibidem*, 108 și 123 (n. 3).

¹² Atanasie Marian Marienescu, *Istoria Română națională pentru tinerimea română*, Sibiu (1861), IV.

¹³ *Ibidem*, V.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Ioan D. Suci, *op. cit.*, 100.

¹⁶ Atanasie Marian Marienescu, *op. cit.*, VI.

propune despre faptele și luptele strămoșilor noștri – și despre cauzele desvelirii și căderii gloriei lor”¹⁷. Așadar, o *știință* – indubitabil – care își organizează materia, *selectând* faptele trecutului, după ce le stabilește, în funcție de efectele lor, *explicând* prin stabilirea cauzalităților, la scara unei etnii / națiuni ori la aceea a întregii umanități, ea putând fi națională și universală¹⁸. Ar mai reieși importanța *luptelor* și aceea că epoca de aur se afla în trecut.

Dincolo de rolul cognitiv general și poate mai presus de el, apropierea istoriei avea o finalitate etică cu specială aplicație națională:

2. Scopul și folosul acestei istorii

Scopul istoriei e de a învăța a face bine și a ne feri a face rău pentru soarta poporului român; adică: să imităm virtuțile și să urăm desbinările strămoșilor noștri. Eară folosul istoriei e desvelirea minții și fundarea existenței naționale, adică: a fi înțelepți, ca să cunoaștem starea noastră și lipsele ei, – și a fi energioși, ca să lucrăm pentru viitorul poporului român.¹⁹ O funcție cognitivă, așadar, însă mai ales rolul de *magister vitae nationis*, analiza trecutului pentru deciziile prezentului, ceea ce frizează politologia. De fapt, *Istoria* fusese concepută inițial *ad usum delphinorum* Alexandru și Eugeniu Mocsonyi, care era de presupus că aveau să fie – cum au și fost, primul mai cu seamă – decidenți pe terenul politicii naționale românești cis-carpătine.

Disciplinele auxiliare („ajutătoare”) istoriei erau arătate a fi în linia întâi geografia și cronologia²⁰.

Drept aceea precedea la o prezentare a teritoriului vechii Dacii, cu mai multe localizări eronate (cum *Porolissum* la Dej ș.a.), cum le preluase, și localizând *Dacia Superioară* în Ardeal, iar pe cea *Inferioară* în Muntenia și Moldova (cu Basarabia și Bucovina incluse)²¹, de ceea ce a rămas mereu încredințat. Teza, de sorginte umanistă, cu prelungiri la Cantemir și Școala Ardeleană, „simplifică” problema romanizării Munteniei și mai ales Moldovei, fiind de aceea tentantă și în secolul al XIX-lea.

Marienescu are decența de a nu începe istoria „națională” *ab Urbe condita* (ca Laurian, în *Istoria Românilor*, Iași 1853), ci pornește de la anul 105 (pe care îl preferă lui 106), așa că *Periodul I* curge „Dela colonizarea strămoșilor până la invasiunile barbarilor asiatici în Dacia, adică de la 105 până la

¹⁷ *Ibidem*, VII.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, VIII.

²¹ *Ibidem*, VIII–IX.

375 d. Chr.”, perioada ante 105 fiind atinsă doar prin arătarea războaielor lui Domițian cu dacii (după Șincai, care își începea *Hronica Românilor* cu incursiunea dacilor din anul 86), acel Împărat fiind prezentat în „tradițională” viziune negativă, în puternic contrast cu Traian și chiar Decebal/Diurpaneus, acceptându-se chiar ca firească uciderea lui într-un manual pentru tineret! Acțiunea lui Traian a fost legitimă și necesară, el vrând să scuture „jugul Dacilor” (!) impus prin pacea „rușinoasă” acceptată de Domițian, un vechi clișeu cu sorginte încă în Antichitate²². De notat că a menținut această apreciere, puțin modulată doar, și în studiile sale ulterioare dedicate problemei.

Deși dintre daci a fost „atâta popor ucis”, n-au fost chiar cu toții exterminați, cum la Ardeleni, Bojâncă, Murgu și Maniu, din cei rămași „unii fugiseră către miazănoapte (în Dania)” – după cum au vrut a crede unii umaniști după o etimologie forțată (Mangiuca îi trimitea în Rusia, poate după exemplul grânicerilor sârbi tisa-mureșani) –, „eară ceilalți se supuseră lui Traian”, nu mulți, căci „Traian văzând că – după războiul cel cumplit, puțini daci remaseră ca să lucre pământul și să locuiască prin cetăți, a adus colonii romane, mai ales din Roma, Italia și toată împărăția romană [sic!], adică: popor roman cu familii de frunte [...] ca să aducă la înflorire”²³.

Dacă Roma și Italia prevalează ca loc de origine al coloniștilor – cum la Ardeleni –, modulează, împăciuitoare, și cu restul Imperiului, având în minte probabil sintagma celebră *ex toto Orbe Romano*, ca și Ardelenii însă vrea printre ei „familii de frunte”. Destul de contradictorii vor fi și susținerile sale ulterioare în materie, accentul rămânând pus pe Italia, dar în ecuație va fi introdusă și Iliria.

Cucerirea și colonizarea constituiau momentul de început al istoriei românilor, cari au a se mândri de originea lor: „Colonizarea aceasta e de cea mai mare însemnătate pentru noi românii de azi, deoarece din inscripțiile [de] pe mormintele romane aflate în Dacia, din documintele istorice ale mai multor națiuni [sic], din limba noastră, datinile și însușirile fizice și morale ale noastre, se adevărește prea apriat că noi românii de azi suntem strănepoții romanilor vechi, carii fură națiunea cea mai tare în toată lumea”²⁴. *Națiunea*, observăm, este un concept aplicat retroactiv și Antichității, așadar un dat imanent al societății umane.

Istoria ce urmează e mai mult una a Imperiului și Împăraților, cu scurte referiri la Dacia Romană,

când găsea vre un căpețel de informație în contextul epocii.

Aurelian a fost silit a retrage legiunile datorită în principal campaniei contra perșilor, afirmă aci, dar „agronomii [sic! = țărani] din Dacia vechiă nu lasară pământurile și casele lor, ci numai ostașii și unele familii trecură [Dunărea] crezând a fi mai sigure de barbari în patria nouă; eară ceilalți romani rămași se susținură în naționalitatea lor până azi, deși fură adeseori supuși de barbari”²⁵. În urmă s-a apropiat ceva mai mult de teoria lui Vasile Maniu în privința retragerii aureliane, totuși fără a credita teza „revoluției”/ secesiunii romanilor din Dacia.

Sunt spuse câteva cuvinte și despre „Dacia nouă” sau „Aureliană” și macedo-români – la care autorul mai revine ocazional –, căci dedicanții erau descendenți de armâni: „Încă mai înainte [de] a trece o parte a coloniei din Dacia vechiă în Mesia mai locuia[u] romani mai demult de colonizarea în Dacia vechiă, – apoi acuma înmulțindu-se prin cei aduși de Aurelian și mai târziu de Constantin cel Mare în Tracia, formară un popor nou [...], eară acuma Românii aceștia se zic «macedo-români» și sunt de un sânge și o fire cu noi «daco-românii»”²⁶.

Lui Marienescu îi place a crede că daco-românii – care și pentru el erau deja români, practic de la colonizare – au păstrat măcar unele instituții comune cu Imperiul, cum pe cea bisericească, și așa la Sinodul de la Niceea „din Dacia vechiă aici era mitropolitul Teofil din Apulum (Belgrad) cu preotul Ulfla”, care Ulfla, nepomenit ca got și arian, ar fi fost următor în scaun aceluia Teofil²⁷.

Spre deosebire – aici! – de Vasile Maniu, autorul avut în vedere nu le întemeiază românilor „republici” ori alte stătulețe după retragerea aureliană, ci le deplânge soarta din timpul migrațiilor, pe care le cam amestecă (pentru economie de spațiu?): „hunii supuseră de tot pe strămoșii noștri și le jefuiră averile”, ei „în amândouă Daciele suspina[u] sub jugul greu al barbarilor. – În Dacia occidentală era[u] Gepizii, în cea orientală era[u] huni, bulgari și slovani, în cea nouă Teodoric cu ostrogoții”²⁸.

Acțiunile migratorilor se răsfrângeau uneori, indirect și afară de intenția acelora, în mod benefic pentru români, consolidându-le substanța etnică: „Bulgarii nesuind să cuprindă capitala [Constantinopol] comit cruzimi neauzite în provinciile de dincolo de Em [Haemus, Balcani, R. A.], ca să peară puterea Romei noue; și o

²² *Ibidem*, 1–7.

²³ *Ibidem*, 8.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, 26.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, 32, 42.

²⁸ *Ibidem*, 43, 52.

mulțime de Români din Dacia nouă și din coloniile lui Constantin cel Mare în Macedonia și în Tracia trec Dunărea și se așează în Dacia vechioasă a fraților lor, pentru că domnind aci bulgarii încetară cu pradarea, nu ca și în provinciile de acum câștigându-se”²⁹. Se accepta deci o parțială *admigrare* sub bulgari, teorie lansată de Engel, pe care au amănunțit-o întru dirimare Maniu și Mangiuca.

Grecizarea Imperiului de Răsărit a avut și partea ei bună, lăsând numele onorat al întemeietorilor săi în patrimoniul exclusiv al românilor: „Din acest timp [sec. VIII] influința grecilor tot mai tare crește în curtea împărătească din Constantinopol și familiile domnitoare romane, mai ales cu moartea lui Iustinian II. (În care se stinge familia domnitoare [H]eraclea) înceată și se redică *grecii* sub nume de «Romei», adică romani noi; eară numele măreț «roman» remâne numai pentru strămoșii noștri din amândouă *Daciele și Macedonia*”³⁰

Istoria ce o propune Marienescu tineretului este foarte „politizată”, periodizarea operându-se în consecință, reperele fiind cuceririle, migrațiile, întemeierile de dinastii și domniile, cum ale Basileilor Bizanțului: „primim de cinosură cronologia împăraților lui până când ajungem la un punct când ni se desvoaltă viața națională și politică”³¹. În fond, cu alte criterii nici nu putea opera, viața economică, socială și culturală fiind quasi-absente în lucrare.

La venirea ungarilor se redă versiunea „contractului social” (politic) după *Anonymus*, prin medierea lui Șincai, și tot după acesta relatări despre domniile Regilor Ungariei, cărora li se alocă text și după fundarea „dinastiilor naționale”³².

„Frondeur” față de Ardeleni ori Vasile Maniu, autorul nostru nu-i reclamă ca români pe uzi, pecenegi și cumani, aproape surprinzător!

Fondarea Țării Românești o fixează la 1215, întemeiat pe Șincai: „Hronica după Anonimul Românesc pune pe Radu Negru la a. 1290. – Șincai, carele a scrutat mai afund istoria noastră, ’lu pune la an 1215, basându-se pe o inscripțiune de la biserica din Câmpu Lung”: «Aceasta o a zidit întâiul Domn Radu Vodă Negru în an 1215»”³³. Pisania invocată de Șincai și preluată de Marienescu era din timpul lui Matei Basarab, de la refacerea așezământului și „protocronistă”, după tradiție, dar Marienescu va pleda pentru acel an și peste decenii, cum voi indigita mai la vale. A revenit

însă asupra afirmației din manual că la vremea întemeierii ființau trei Băni în Oltenia, dar toate ale Basarabilor, la Severin, Strehaia și Craiova³⁴ (de fapt centrele, *în ordine cronologică* ale acelei organizații administrative, ținând inițial de Regatul Ungariei, apoi de Țara Românească). Va încerca și atunci să propună o formulă proprie, nesustenabilă însă. Nu rezultă însă prea clar din manual – ca să nu spun de loc – cum au înlocuit Basarabii dinastia lui „Radu Negru”, ceea ce iarăși va încerca să clarifice ulterior; în lista de Domnitori apar și personaje inexistente, după o cronologie amestecată, inclusiv Ștefan Mailat, „ctitorul” cetății Făgărașului (voivodul ardelean capturat de Petru Rareș!), iar istoria muntenească se încheia la o dată atipică, 1383³⁵.

Impreciziuni cronologice ne întâmpină de asemenea și în istoria timpurie a Moldovei (dar și acum chestiunea nu e complet clarificată!), unde la fel apar și domnitori „exotici”. Întemeietor era considerat Dragoș Vodă, iar Bogdan, schimbător de dinastie care ar fi domnit între 1358–9, era numit *Ucigătorul*! Se pomenea și un „principat independent” al Basarabiei³⁶ – amintire a presupusei stăpâniri muntenești acolo?

Afară de reperele cronologice ale domniilor – preluate de la Șincai – referirile, scurte, se fac aproape exclusiv la lupte și ctitorirea de biserici / mănăstiri pentru ambele Principate.

Nu rezultă să fi avut în vedere continuarea opului – care ar fi urmat soarta interzicerii ca manual! – dar istoria aceasta se termină cam brusc și fără arătarea vre unei motivații, așa cum se prezintă (modelele sale mergeau până la anul 1613, în cazul *Hronicii*, iar volumul al III-lea al *Istoriei* lui Laurian acoperea perioada *De la căderea Konstantinopolei până în zilele noastre*).

Ea conține note educative implicite, dar și explicite, având în vedere publicul-țintă, după declarația directă a autorului.

Așa, sinuciderea lui Longinus – act condamnat de creștinism; acela era totuși păgân, dar eroizat de autor – este prezentată ca un sublim act patriotic și valorizat ca atare, căci „unui Roman mai dulce’i era moartea onorifică decât viața rușinată și mai bine el să peară decât Roma să se împedece dela triumfare”³⁷.

Unitatea era un cuvânt de ordine pentru elita politică românească a vremii – dar în contextul dezbinării, dacă nu permancute, atunci endemice – și Marienescu indigitează, deplânge și blamează

²⁹ *Ibidem*, 64–65.

³⁰ *Ibidem*, 68.

³¹ *Ibidem*, 65, nota *.

³² *Ibidem*, 85–104.

³³ *Ibidem*, 165.

³⁴ *Ibidem*, 106.

³⁵ *Ibidem*, 165–172.

³⁶ *Ibidem*, 173–179.

³⁷ *Ibidem*, 7.

relele efecte ale neunirii ori, mai rău, învrăjbirii și amestecului străinilor, cauze sigure ale decăderii politice, cum a fost cazul prăbușirii Imperiului Occidental, ocazie de litanie moralizatoare: „Așa căzu Roma și imperiul dela apus după ce domni de la fundarea sa 1229 [de ani]! Așa au să cadă toate împărățiile cari se ajută cu domnitori străini! Nici un popor [nu] poate să existe, deacă se desbină înlăuntru atunci când vine inimicul asupra patriei lui. – Nu ar fi căzut Roma cea măreață, deacă fiii ei ar fi fost înfrățiți prin amoarea patriei și până în minutul din urmă ar fi ținut toți la olaltă, căci unirea lor încă ar fi fost mai tare ca invasiunea barbarilor. – A căzut Roma și cu soarta ei și soarta noastră!”³⁸

Autorul nu este numai puțin contrafactual aici, dar exclamația lui de jale și nostalgie lasă impresia că și-ar fi dorit a fi cetățeanul unui Imperiu Roman nebiruit și veșnic! Atunci n-ar fi existat o Ungarie...

Era deplânsă și dezbinarea Principilor creștini, în urma căreia Bulgaria a putut fi cucerită de turci³⁹.

Cu atât mai mult se înduioșa de soarta românilor din secolul al IX-lea, căci „sărmanii strămoși, ei servia[u] și în oastea bulgară și în cea bizantină, – și se ucideau de silă frate pe frate!”⁴⁰

Iar Gelu, Glad, Menumorut (sau „Mariot”) – a căror istoricitate nici nu imagina s-o pună la îndoială, ar fi fost un eres! – erau ținuți de rău pentru că nu alcătuiseră un front comun, prin ceea ce au ușurat cotropirea maghiară: „De ar fi fost acești trei duci români uniți între sine, nu putea să cadă patria lor așa curând”⁴¹. De reținut că cei trei duci aveau o „patrie” comună, care nu putea fi decât română! De altfel reiese clar că *Patria* autorului nu era Ungaria ori Austria, ci tot teritoriul locuit de români la nord, dar și la sud de Dunăre, într-o viziune pan-românească.

Era o istorie cu multe note etice, un imn închinat marilor strămoși romani – din care doar Domițian, Commodus ori cutare guvernator al Daciei care ridicase Isidei un templu „unde se făcea spurcăciune și demoralisările cele mai urite” erau de excepționat⁴², cum și evocatele lupte interne –, povestitoare / factologică și mult personalizată, pornită dintr-o bună intenție de îmbinare a instructivului, eticului și naționalului.

³⁸ *Ibidem*, 52.

³⁹ *Ibidem*, 153.

⁴⁰ *Ibidem*, 76.

⁴¹ *Ibidem*, 89.

⁴² *Ibidem*, 15.

În manual nu se polemizează cu negaționismul romanității românilor și continuității celor nord-dunăreni, dar accentele puse pe aceste chestiuni revelează o dispută implicită, tacită cu aceia.

Unele teme le-a aprofundat ulterior, mult amplificat, de sigur și cu mare aparat științific, tinzând spre exhaustivitate, adică epuizarea surseilor materiei. Iar asta într-o cauză nobilă, adânc, sincer – și puțin naiv! – încredințat că rezolvă *definitiv* probleme cruciale ale istoriei românești, care interesau, firește, adevărul obiectiv pe care mereu proclamă a-l urmări, dar aveau și conotații politice. Simțea de datoria lui să o facă, nemulțumit că respectivele chestiuni nu fuseseră dezlegate mulțumitor, iar el găsisese soluția – credea și o afirma ferm. A construit în timp două cicluri, unul axat pe istoria veche a românilor – incluzând geneza lor –, iar al doilea privind întemeierea Țării Românești. În primul polemiza cu „istoricii politici străini”, adică negaționismul continuității, iar în al doilea cu cei de acasă care nu rezolvaseră mulțumitor problema, ceea ce îi inducea concomitent o stare de inconfort ca om de știință – fiind că nu se stabilise adevărul ultim – și una de ordin național, în sensul complexelor de inferioritate față de „națiunile culte”, care știuseră a-și lămuri trecutul.

Interesat și incitat de micro-toponimia satului Măidan (acum, din cine știe ce pudibonderie administrativă, *Brădișoru de sus!*), a cărei monografie o publicaseră, în serial, Sofroniu Liuba, învățătorul de acolo, și ginerele său Aureliu Iana, preotul locului, în *Foaia Diecezană*, pornește o demonstrație pe baze lingvistice a romanității – cu o anumită modulare – și continuității românilor, tot în serial⁴³.

⁴³ Idem, „Studiu despre celți și numele de localități”. *Foaia Diecezană* (Caransebeș), X, nr. 30 din 23 iulie/4 august, 1–2; nr. 31 din 30 iulie/11 august, 3–5; nr. 33 din 13/25 august, 5; nr. 34 din 20 august/1 septembrie, 2–3; nr. 35 din 27 august/8 septembrie, 1–3; nr. 36 din 3/15 septembrie, 3–5; nr. 37 din 10/22 septembrie, 4–5; nr. 38 din 17/29 septembrie, 4–5; nr. 39 din 24 septembrie/6 octombrie, 4–5; nr. 40 din 1/13 octombrie, 4–5; nr. 41 din 8/20 octombrie, 3–4; nr. 42 din 15/27 octombrie, 2–3; nr. 43 din 22 octombrie/3 noiembrie, 3–4; nr. 44 din 29 octombrie/10 noiembrie, 3–4; nr. 45 din 5/17 noiembrie, 3–4; nr. 46 din 21/24 noiembrie, 1–2; nr. 47 din 19 noiembrie/1 decembrie, 2–4; nr. 48 din 26 noiembrie/8 decembrie, 3–5; nr. 49 din 3/15 decembrie, 2–3; nr. 50 din 10/22 decembrie, 1–3; nr. 51 din 17/29 decembrie 1895, 2–3; nr. 52 din 24 decembrie 1895/5 ianuarie 1896; XI, nr. 1 din 1/13 ianuarie, 4; nr. 2 din 7/19 ianuarie, 4; nr. 3 din 14/26 ianuarie, 3–5; nr. 4 din 21 ianuarie/2 februarie, 3–4; nr. 5 din 28 ianuarie/9 februarie, 2–4; nr. 6 din 4/16 februarie, 2–4; nr. 7 din 11/23 februarie, 2–4; nr. 9 din 25 februarie/8 martie, 2–3; nr. 10 din 3/15 martie, 2–3; nr. 11 din 10/22 martie, 23; nr. 12 din 17/29 martie, 2–4; nr. 13 din 24 martie/5 aprilie, 3–4; nr. 19 din 5/17 mai,

El se bătea, desigur, cu adepții teoriei imigraționiste, neprietenii românilor: „Unii scriitori străini numele de localități [în sens larg, R. A.] de pe teritoriul Daciei le deduc din limbile slavene, alții din cele germane mai ales gotice, până ce unii aserează în genere că acele purced din limbile popoarelor migratoare și mai bucuroși voiesc ei ca acele nume să fie de origine americană, decât românească sau din vechime și susținute de români, căci tendința e de a face lumea să creadă că noi ne-am așezat aici mai târziu decât alte popoare”⁴⁴. Remarcăm în treacăt ironia cu „originea americană”, exotism amintind de „hotentoții” lui Murgu...

Făcând o trecere în revistă a migratorilor perindați prin Dacia de la goți la unguri, în secvențe temporale destul de scurte până la cei din urmă și urmărindu-și calea apoi – sau destinul, prin distrugere / dispariție cum hunii și avarii⁴⁵ –, conchide că „aceste popoare migratoare nu au avut timp nici să cugete ca să schimbe numele localităților [sic!] și aceste mai toate au rămas cum *le[-au] primit coloniștii romani dela popoarele anterioare* [s. m., R. A.] sau cum *le[-au] creat strămoșii noștri*”⁴⁶. Acei strămoși nu mai erau romani puri ca la Ardeleni ori Vasile Maniu, în combinație fiind introduși și celto-galii.

Autorul o ia, în maniera sa pedagogică, foarte de departe, începând cu arienii, din care deschilnește *Celții*, apoi îi prefiră pe aceștia, respectiv *Bretonii și Valonii în Franția*, pe urmă *Celții sau Galii în Italia și Celții în Britania*⁴⁷, pentru a veni la chestie cu *Originea numelui Gallus, Wallsch (Velș) și Wallach*⁴⁸, respectiv derivarea de la celți a numelui atribuit românilor în Evul Mediu de celelalte etnii, bazându-se pe bibliografia problemei și criticându-l în treacăt pe Hasdeu. Și aci punctează: „Vecinii de bună seamă vor fi avut ceva cauză ca să ne numească Valachi, ori după limbă, având cuvinte gallice în limba noastră, ori după port. Aceasta aparițiune istorică și limbistică poate purcede numai de acolo că în coloniile romane aduse la an. 106–107 d. Cristos în Dacia au fost aduși și Galli cari vorbeau încă și limba lor, sau Gallii romanizați din Italia de sus și din alte părți ce pe baza numirilor unor populațiuni în Dacia

să poate și dovedi”⁴⁹. Își lua însă seama, dând Cezarului ce era al Cezarului: „elementul roman în coloniile aduse, fie fost și cât de mestecate, a fost precumpănitoriu și aceasta a unificat limba și în mare parte și portul; dar totuși acei gali sau galachi pe carii i-am contopit în sângele nostru, ni-au băgat multe cuvinte galice în limba noastră”, care nu se puteau explica apelând la etimologia latină⁵⁰.

Așa încât el putea lămuri etimologia toponimelor românești pe bază celtică, servindu-se și de analogii din locurile de unde aceia erau nativi⁵¹.

Ipoteza slavă nu era de luat în considerare, cel puțin pentru teritoriul intra-carpatic, căci „slavii au fost ajuns și între Prut și Carpați; și aici e întrebare, că trecut-au ei în Ardeal?”⁵² În general, în timpul migrațiilor, „mai mult a suferit teritoriul între Carpați, Nistru și Dunăre, doară până spre Olt”, căci „munții Carpaților au oprit calea popoarelor [migratoare] și au scutit pe locuitorii din Ardeal; că încât au străbătut popoare și în Ardeal, acele nu au avut timp destul ca să se așeze pentru seculi, căci le-a[u] perfulgat [alungat, R. A.] altele, noaue popoare barbare; ba popoarele aceste migratoare au stat mai mult din armații lor și ale [sic] popoarelor supuse.”⁵³

Marienescu îl ia de sus pe Roesler, care „numele Ister, Bistrița le dechiară de slavene, când numele Ister a existat cu 1000 de ani înainte de Christos [!] și când Slavii au apărut și s-au lăsat în secolul al 5-a și al 6-a după Cristos”. Așa, „străinii cu multe stupidități vreau să ne încâlcească”, precum Borovszky, care și el susținea originea slavă a hidronimelor *Bistra, Bistrița* ș.a., pe când la slavi adjectivele nu originează numiri geografice; toate acelea, vrea el să demonstreze, erau celtice, cum caută să își încredințeze lectorii⁵⁴ (acum, cu *Ister / Istros* îl „prinsese” pe Roesler, dar cu *Bistra* și *Bistrița* argumentația lui, artificioasă, putea convinge cu dificultate până și pe un cetitor bine voitor, dacă acela cât de cât avizat).

Toponimele ungurești erau și acelea sporadice și artificiale, așa că trebuia mers la substratul lămuritor: „Noi suntem de o mie de ani cu Ungurii stăpânitori la olaltă și ei numai pe acolo pe unde s-au așezat au creat numiri noue pentru așezemintele noaue ale lor, iară numele munților, apelor etc. în partea cea mai mare au rămas toate cele vechi și în genere identice cu numele de localități de prin Franția, Italia etc.; ba pe acolo pe unde Ungurii nu

1–2 și nr. 20 din 12/24 mai 1896, 2–3 (pentru anul 1896 pe manșetă figurează numai data corespunzătoare calendarului vechi, pe cea după calendarul nou am adăugat-o eu). Serialul monografie a fost adunat în volum, căruia i s-a atașat ca anexă studiul lui Marienescu, cf. nota 219, *infra*.

⁴⁴ Idem, *op. cit.*, în *Foaia Diecezană*, X, nr. 37, 4.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 38, 4.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 30–34.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 35.

⁴⁹ *Ibidem*, 3.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 38, 4.

⁵² *Ibidem*, nr. 37, 5.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, XI, nr. 6, 3.

sunt așezați pe teritoriul locuit de noi, numele de locuri sunt sau vechi sau create de noi. În urmare nu e adevărat că numele localităților noastre purced din limbile popoarelor imigratoare în Dacia și cum că nu e adevărat dovedesc limba celtică și numirea localităților de azi, explicându-se după adevăratul lor înțeles⁵⁵.

Purcedea, așadar, la o amplă demonstrație, folosind ca „materie primă” micro-toponimia Măidanului din monografia menționată, dar și toponimie din întreg spațiul românesc, adică *Dacia*, comparându-le cu unele analoge din spațiul european, pentru a le vădi originea, în opinia sa celtică (*Explicări de nume locale din Măidan și din Dacia*)⁵⁶. Trebuie specificat că în accepțiunea lui, *Dacia Traiană*, aceea care-l interesa, fusese organizată pe tot spațiul etnic românesc ulterior, adică de la Tisa până la Nistru, așa cum crezuseră Cantemir, Ardelenii, Bojâncă, Murgu, Mangiuca, opinie menținută conform afirmațiilor anterioare: „Marginele Daciei lui Traian la răsărit a fost râul Tyras sau Danastris, azi Nistru; la amezăzi a fost o părticică din țărmul mării negre, dela gura Nistrului până la gurile Dunării, și Istrul sau Dunărea de jos, până unde curge Tisa în Dunăre; la apus râul Tisa, până unde intră Someșul în Tisa; eară la meazănoapte dela intrarea Someșului și încovietura lui, în linia cam dreaptă spre răsărit către râul Nistru, ce curge spre răsărit, căci de aci întoarce spre meazăzi⁵⁷”.

Românii erau băștinașii locului, socotea a proba Marienescu prin lămurirea toponimiei – pe care aci o socotea în mare măsură de sorginte celtică, fiind aceia componenți ai coloniștilor traianizi. Teoria se aplica și în cazul ungarilor, și de fapt aceasta era problema⁵⁸.

Chestiune originii românilor îi stătea la suflet și se simțea chemat s-o dezlege, pentru că aceea prezenta o importanță dublă pentru ei, de ordin științific, dar și național, însă cu toate acestea nu fusese îndeajuns studiată. Se lamenta deci că proveniența coloniștilor Daciei Traiane nu fusese lămurită de istoriografia națională, dând ansă unor interpretări străine tendențioase, pentru că și interesate: „Scriitorii români nu s-au ocupat mai din adins de întrebarea aceasta; scriitorii străini au atins materiile referitoare la întrebare, dar mai mulți au făcut combinațiuni malițioase, pentru de a întuneca istoria antică a noastră, originea și limba noastră și

fără ca combinațiunilor lor să le dea vr'o valoare de scrutare și știință serioasă⁵⁹”.

Pornea de la cunoscuta sintagmă din Eutropius, *ex toto orbe romano*, prin care el înțelege spațiul în care „s-a vorbit limba romană poporală”, acest înțeles trebuind să-l aibă și în mintea/intenția autorului, ceea ce caută a proba și cu analogii contemporane⁶⁰.

Deși se angajase a nu fi polemic, ci obiectiv și senin („eu voi pertracta întrebarea și răspunsul numai pentru ca noi Românii să ne lămurim asupra materiei, altcum de cea mai mare însemnătate pentru noi⁶¹”), nu se poate reprimă a-i blama pe nagaționiști: „Scriitorii străini din secolul trecut și de acuma, parte, fără atare studiu serios, parte din atare antipatie către noi Românii și de a face atare politică rău voitoare originii, limbii și existenței noastre, acele patru cuvinte « ex toto orbe romano » le-am explicat în felurite moduri”, ajungând unii a afirma chiar că acei coloniști fuseseră o adunătură pestriță „încătu’ ți stă mintea în loc față de atata prostie seau atâta blăstemăție⁶²”.

După ce sublinia amploarea colonizării, tot cu textul lui Eutropius (cum Hadrian a revenit, din acea cauză de la hotărârea de a părăsi Dacia)⁶³, făcea o lungă incursiune în dreptul public roman⁶⁴, pentru a proba și pe baza aceluia italianitatea coloniștilor, iar pentru aceasta, firește, „limba noastră și mulțime de caracteristice pentru romanitatea noastră sunt dovezi în gradul cel mai mare⁶⁵”, exclamă iterând un vechi truism. După ce repetă cu tărie concluzia – „*Coloniile romane aduse în Dacia au fost din Italia!*” [s.a.], promite chiar a identifica în viitoare studii zonele peninsulei din care au provenit aceia (prezumabil, cu ajutorul lingvisticii)⁶⁶...

În extinsa glosă la monografia Măidanului am văzut că a introdus în ecuație și celți (gali) – oare sub influența „postumă” a lui Mangiuca, ori a lui Nicolae Densușeanu? – dar și aceia din Italia mai toți.

Tot de la altă scriere a plecat la compunerea unei lucrări de lingvistică, dar cu concluzii de natură istorică, pe aceeași linie a romanității (italienității!) și continuității – cazul particular al românilor bănățani⁶⁷ (pe care prin excepție îl includ la această secțiune, căci parte din „ciclu”).

⁵⁹ Idem, Din cari părți ale Imperiului Roman s-au adus coloniile romane așezate în Dacia. *Transilvania*, XXII, nr. 12 din 15 decembrie 1891, 353 (studiul întreg la 353–364).

⁶⁰ *Ibidem*, 356.

⁶¹ *Ibidem*, 353.

⁶² *Ibidem*, 355.

⁶³ *Ibidem*, 356.

⁶⁴ *Ibidem*, 357 sqq.

⁶⁵ *Ibidem*, 362–363.

⁶⁶ *Ibidem*, 363–364.

⁶⁷ Idem, *Dialectul roman bănățean* (cu subtitlul *Sudiu scris pe baza poeziilor dialectale ale lui Victor Vlad Delamarina*), Logoj (1902).

⁵⁵ *Ibidem*, X, nr. 38, 4.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 39–52; XI, nr. 7, 9, 11–13, 19.

⁵⁷ Idem, Crăișori români în Dacia pe timpul stăpânirii Sarmașilor. *Transilvania*, XXI, nr. 11 din 15 noiembrie (1890), 389–390.

⁵⁸ Idem, *art. cit.*, în *Foaia Diecezană*, X, nr. 38, 4.

Metoda nimerită de abordare o socoate pe cea comparativă, cu limba latină, cele romanice și dialectele italice⁶⁸, la ceea ce și purcede, identificând multe asemănări și chiar identități⁶⁹, pe când față cu macedo-româna evidențiază diferențele⁷⁰, de unde își trage apoi concluziile, în număr de trei, dar convergente.

Sunetele dialectului român bănățan existând și în dialectele italice și cele din vecinătatea geografică a peninsulei (*nota bene!*), se impunea a socoti latina rustică drept originea lor comună (a)⁷¹. Apoi, „că coloniile romane aduse în Dacia, anume pe teritoriul unde mai târziu s-a format Banatul, într-o adevăr au fost aduse din Italia și din acea vecinătate, pe unde limbele și dialectele romanice au sistemul sonorilor din dialectul român bănățian; că sonorile dialectului român bănățian sunt așa de vechi, ca sonorile din limbele și dialectele romanice, purcese din limba latină rustică; și că sonorile dialectului nostru nu s-au dezvoltat de sine în Bănat, ci sunt aduse prin coloniile romane!”⁷² (b)

În fine (c), „că Românii bănățeni dela colonizare, adecă dela 106 d. Chr. încoace nici când nu și-au părăsit pământul, patria lor; că Românii bănățeni nici când n-au fost, n-au trăit în Macedonia sau ori unde în Balcani, și că în urmare nu au avut atingeri de împreunare ori de vecini cu elementele române din peninsula balcanică”⁷³.

Cazul particular, Banatul, era însă reprezentativ pentru întreg: „Această istorie limbistică parțială e o parte din istoria noastră!”⁷⁴

Alegațiile susținătorilor tezei imigraționiste îi creau un vădit inconfort psihic și-l îmboldeau să scrie pentru a nimici neadevărurile colportate pe seama românilor, reacție pe care o avuseseră și Bojâncă, Murgu, Maniu. Și mai credea sincer că avea vocația să ajungă la adevărul ultim. Conștient, totuși, că „Pentru tot poporul e foarte greu ca să-și scrie istoria începutului său și mai ales ca să-și scrie istoria începutului originii sale, adecă a naționalității și limbii sale”⁷⁵. Dar cazul românilor era oare cum special: „Și dacă noi, Macedo- și Daco-Românii [*nota bene!* R. A.] cetim azi ce au scris literaturii români și străini despre începutul naționalității și a limbii noastre, stăm uimiți de confuziunea părerilor; stăm uimiți de ușurătatea combinărilor; stăm uimiți de răutatea mai multor scriitori străini față de poporul macedo- și daco-român.

Începutul originii noastre, după starea literaturii istorice și limbicte de azi, se pare a fi încă într-un chaos; dar în tot chaosul este și lumină”⁷⁶.

Era nemulțumit așadar de (mai) toată istoriografia românească de până la el – de aceea și purcedea la acest demers – dar îl amărau mai ales susținerile interesate ale „scriitorilor străini politici”, respectiv teza imigraționistă pe care o rezumă, respingând-o de sus apoi: „Fără îndoială, ast-fel de aserțiune e fantasia a celor cari n-au studiat istoria și geografia [politică a] timpului respectiv; e fantasia acelora cari n-au nici o dată istorică și geografică despre reemigrarea Daco-Românilor din peninsula balcanică îndărăt în Dacia. Și cu fantasia aceasta se poate zice că fiecare literat cu minte atâta pricepe, că fără dată istorică nu poți face istorie!”⁷⁷ Era aceasta o chestiune conceptuală formulată mușcător, de maniera „înaintașilor” săi istoriografi bănățani evocați de mine mai sus.

Dar nici aceia și nici alții nu lămuriseră problema, iar „din acest motiv am studiat și eu [At. M. M.] chestiunea de importanță pentru istoria originii, adecă a naționalității și a limbii noastre macedo- și daco-române”, încredințat fiind că „prin deslușirea acestei teme [enunțate în titlu, R. A.], imediat se aduce lumină și asupra originii daco-române”⁷⁸.

Expunerea materiei avea să fie metodică – până la pedanterie! –, chiar pedagogică și sigur conducătoare la adevăr, ca bazată pe sursele filtrate de critica modernă: „Mai întâi de toate, trebuie să cunoaștem geografia Iliricului și istoria Romanilor în această țeară, apoi organizarea Iliricului și colonizarea Romanilor în Iliria și Macedonia; să cunoaștem relațiunile de drepturile popoarelor ilirice [sic]; influența împăraților romani, născuți în Iliric ori în atare țeară din vecinătate, asupra Iliricului; influența Iliricului asupra ilirisării legiunilor romane; predominarea Iliricului în imperiul roman, față de Roma și de Italia; să cunoaștem romanisarea Ilirilor și Macedonilor, căci numai din fapte împlinite, istorice vechi și susținute de istoricii cei de frunte ai timpului nostru, putem afla adevărul istoric, adecă lumina conducătoare a originii noastre, a Macedo- și Daco-Românilor și numai pe această basă e ertat a face combinațiuni și deducțiuni istorice și raționale, adecă după mîntea

⁶⁸ *Ibidem*, 5.

⁶⁹ *Ibidem*, 5–26.

⁷⁰ *Ibidem*, 27.

⁷¹ *Ibidem*, 28.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Idem, *Ilirii, Macedo-Românii și Albanezii. Disertațiune istorică*, București (1904) (extras din *Analele Academiei Române* (mai departe *AAR*), ser. II, tom. XXVI, nr. 5, comunicare din 27 februarie 1904, 117–168), 1.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, 1–2.

⁷⁸ *Ibidem*, 2.

sănătoasă, ce o poartă istoria adevărată⁷⁹. Să remarcăm, în trecere, pe vremea aceasta mai relativă și uneori sceptică, acea tare convingere a autorului nostru în raționalitatea istoriei și în puțința, tot prin aceea, de a discerne „istoria adevărată”. Să fi fost un reflex din Mommsen, pe care și l-a apropiat, indicându-l și la *Bibliografie* cu volumul V din *Römische Geschichte*?⁸⁰

După ce uneori a fost atras de teoria puristă a Ardelenilor – coloniști *romani*, eventual parte italici –, îi introdusese în ecuație pe celto-galii aflați într-un stadiu mai mult sau mai puțin avansat de romanizare. Așa crezuse că poate combate, lingvistic, aserțiunea privind originea neromană / nero-mână a toponimiei moderne a vechii Dacii. Pe iliri îi aduce în față tot la „provocare”, vis-à-vis de teza imigraționistă „că Daco-Romanii sub împăratul Aurelian în anii 270–275 d. Chr. cu totul au deșertat Dacia Traiană, că cu toții s-au retras peste Dunăre și peste Haemus (Balcani); că ei locuind unde-va pe aci sau în Iliria, sau în Macedonia, aci și-au format limba, și încărcând-o cu elemente albanice, în genere balcanice, în secolul al 12–13-lea [sic], pe nesciute s-au reîntors în Dacia”⁸¹.

Cum acceptase romanizarea – totală, dar și *parțială* a celto-galilor –, o face și în cazul acesta, permițând „romanizarea Ilirilor și Macedonilor”, urmată de „ilirisarea legiunilor romane” – ca loc de recrutare! Doar dacii n-au putut fi romanizați, se vede, căci era o dogmă că fuseseră exterminați (în cel mai bun caz alungați), iar argumentația lui Hasdeu⁸² nu l-a mișcat pe Marienescu.

Se așternea la o amănunțită prezentare geografică a Iliriei și Macedoniei⁸³, a peisajului etnic și desfășurării istorice, întru arătarea că o parte cel puțin din iliri și populațiile macedonene, sub influența coloniștilor italici, s-au făcut „servile culturii și limbii romane”⁸⁴.

Dacă năvălirile ostrogoților, hunilor și avarilor au fost „trecătoare”, slavii, în al șaptelea secol, „au cuprins teritoriile Iliricului și ale Moesiei și au străbătut mai spre amiază și s-au așezat durabil”⁸⁵.

Marșul triumfal al acelora a fost favorizat, crede anacronic Marienescu, proiectând în trecut un concept modern, de aceea că „deși împărații de viță grecească din imperiul roman de la răsărit pe

sine se numiau tot împărați romani, ei persecutau latinismul și romanismul, chiar și atunci când a început năvălirea popoarelor barbare în Iliric și în Macedonia”⁸⁶.

Pentru a se putea răspunde la întrebarea „Ce s-a făcut cu Ilirii? Ori cu Ilirii și Macedonii romanizați?” socotea că trebuie „să cercetăm istoria și natura oamenilor, respective popoarelor”⁸⁷. Să fie vreo trimiteri la Herder și chiar istorism? Dar și enciclopediștii francezi operau uneori cu astfel de concepte, *in nuce* cel puțin. Constată, la inventarul istoric, că o parte a populațiilor băștinașe se refugiază din calea acestora și alta, după caz, se supune (dacă nu exterminată!), schemă aplicabilă și la cazul în speță: „Ilirii și Macedonii romanizați parte au rămas pe loc la casele lor, parte s-au împins mai spre amiază. N-a fugit nimeni, printre năvălitori, spre nord”⁸⁸. Așa, migrarea peste Dunăre era exclusă pentru secolul al VII-lea și se stabilea că „Din coloniile romane din Macedonia, azi sunt Macedo-Români; din Ilirii vechi, azi sunt Albanesi”⁸⁹. Cum „coloniile romane din Macedonia, au stat deosebi din coloniști din Italia”, care „în partea mai mare [...] au fost așezate printre Iliri”, rezultă că „limba macedo-romană e din element italian bazat pe strat deosebit iliric, care a devenit deplin romanizat”, păstrând însă câteva reminiscențe, de unde și unele asemănări ale macedo-românei cu limba urmașilor moderni ai ilirilor, albanezii⁹⁰. Observăm că traccii, la fel ca și ramura lor nordică a geto-dacilor nu erau luați în ecuație ca substrat în ecuația romanității orientale.

Macedonia fiind cucerită cu 252 de ani înaintea Daciei, „pe timpul lui Traian, Macedo-Românii erau deja popor format [!], și astfel mai vechiu decât Daco-Românii”. Îl și tenta un studiu despre ei, poate și pentru că „din acești Macedo-Români s-au format Legio IV macedonica și Legio V macedonica”⁹¹ iar acelea au avut rolul lor în romanizarea Daciei – de fapt, în viziunea lui Marienescu, în împoporarea ei –, dând și explicația, alături de coloniștii ilirici, pentru prezența „elementului iliric (și nu albanes)” din limba daco-română⁹².

Așadar, daco-romanii n-au avut un episod sud-dunărean, căci în acel caz ar fi creat acolo „un dialect nou, separat de cel dezvoltat prin cei rămași în Dacia, dar asemenea fenomen limbistic nu există în limba daco-română”⁹³.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, 52.

⁸¹ *Ibidem*, 1.

⁸² V. Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Pierit-au Dacii*, în idem, *Scrieri istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București (1973), 78–106.

⁸³ Atanasie Marian Marienescu, *op. cit.*, 2–32.

⁸⁴ *Ibidem*, 32.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, 86–87.

⁸⁸ *Ibidem*, 33.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, 33–34.

⁹¹ *Ibidem*, 34.

⁹² *Ibidem*, 7–39.

⁹³ *Ibidem*, 38.

Admitea o admigrare din sudul Dunării, de fapt o revenire în cursul aceleași generații: „Eu conced că din acei Daco-Români cari prefugați de Goți, sub Aurelian s-au retras în Moesia (Dacia Aureliană), după ce Goții au trecut Dunărea și Balcanul [...], de loc [imediat; bănățenism, R.A.] cum s-au mai liniștit barbarii, cu mulțimea s-au reîntors acasă în Dacia, unde și-au căutat casele, moșiile și familiile părăsite de ei”⁹⁴.

Ca și după alte demersuri, avea conștiința datoriei împlinite, lămurise adecă problema rămasă în suspensie până la el: „După convingerea mea, ipoteza istorică, ce au născocit-o scriitorii politici străini, într’adevăr n-a avut base istorice, și cred că cestiunea am deslușit-o și am decis-o”, autocitându-și ca dovadă *Dialectul român bănățean*⁹⁵.

Ulterior comunicării la Academie, a mai anexat, „constrâns”, pentru textul publicând, un *Adaus* „pentru întregire”, cu date referitoare la Iliric și Dacia (romană), pentru a învedera „conexiunea” lor și „adevărul aserțiunii” sale, care informații, spune, „pentru mine ori pentru altul, pot fi de folos la lucrarea istoriei daco-române”⁹⁶ (adecă a românilor din Dacia, căci dacii, să fim înțeleși, au fost exterminați și n-au lăsat nici o urmă!). *Adausul*⁹⁷, cum și referințele istorico-geografice ale Iliriei⁹⁸ erau însă doar spicuri din antici și scoli moderne, prin care, afirmă, „se și dovedesc” aserțiunile anterioare, o dată în plus⁹⁹, iar prin aceasta avea din nou sentimentul datoriei împlinite: „Pentru scopul meu arătat și pentru îndigitare pe viitor să fie destul și atâta”¹⁰⁰. Generos ăst fel, dădea de înțeles că dacă nu avea să mai aprofundeze el problema, trasase liniile pe care le puteau urma alții pentru a fi pe calea cea dreaptă.

A furnizat, după câteva luni de la comunicarea academică, un rezumat concentrat *Familiei*¹⁰¹, care-i era de suflet și unde publicase parte a ciclului probator al continuității românești. Trecea și acolo în revistă izvoarele clasice și bibliografia istoriografică modernă (Mömsen, Miklosich ș.a.) despre iliri, arătați ca protavi ai albanezilor; ilirii, care aveau așezări mult mai extinse în vechime față de teritoriul lor modern, crede că sub împărați au prosperat ca „naționalitate” în condiții mai bune decât în Dalmația în provincia Macedonia, unde

alături de idiomul grec și latin era răspândit și al lor¹⁰². Apoi, examinând lexicul de bază albanez după vocabularul lui Gustav Meyer și făcând abstracție de împrumuturile târzii, slave și turcești, îi dau cam 2500 de cuvinte ilirice, după care „elementul romanic cam cu 1420 de cuvinte”, acestea fiind deci „elementele de frunte ale limbii albaneze”, cele romanice originându-se „de la coloniile romane din Iliria și din Macedonia”, cu nuanța că „nu e exclus că Albanzii și Macedo-Românii, prin vecinătate și mai târziu să-și fi făcut împrumuturi limbistice”¹⁰³. Așadar, „Ilirii vechi în parte mărișoară [...] s-au romanisat”, cum, dă exemple analoge pentru duminirea cetitorului, „mai mult sau mai puțin” au trecut prin același proces valonii și bascii (pe cei din urmă socotindu-i celtiberi, nu pelasgi)¹⁰⁴ și „astfel, Albanzii în lume nu au neam așa de aproape decât pe Macedo-Români, cari în partea mai mare sunt Iliri, dar de tot romanizați”¹⁰⁵.

În articolul acesta nu se extindea și asupra românilor nord-dunăreni, cu explicarea provenienței cuvintelor comune cu albaneza pe filieră ilirică, „cantonându-se” în sudul Dunării. În comunicarea de la Academie însă, care aducea o completare mai târzie preocupărilor anterioare în domeniu, își auto-cita un studiu care făcea parte din nucleul inițial al „ciclului”¹⁰⁶, anume cel despre așa-numita retragere Aureliană¹⁰⁷.

Își explica acolo demersul prin arătarea că „acest punct istoric e încă obscur și dubiu, deși evenimentul e de mare însemnătate nu numai pentru istoria generală, ci și pentru istoria specială a Românilor”¹⁰⁸. Cu toată ponderositatea chestiunii, anterior lui doar George Șincai și Petru Maior (îl ignora pe Vasile Maniu – voit?) „mai mult au atins, decât au pertractat evenimentul”, dar aveau justificarea că nu-l putuseră dezvolta în sinteze¹⁰⁹.

Asupra subiectului era „ceartă între scriitorii români și străini”, primii promovând teza continuității, iar cei din urmă, în mare parte, pe cea imigraționistă, dar fără argumente temeinice de nici o parte; de aceea s-a simțit chemat și dator a dezlega el chestiunea: „am cugetat ca eu să lămuresc evenimentul acesta, după putință – cât mai precis”¹¹⁰.

⁹⁴ *Ibidem*, 39.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, 39–42.

⁹⁸ *Ibidem*, 43–51.

⁹⁹ *Ibidem*, 38.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 42.

¹⁰¹ Idem, „Albanzii”, în *Familia*, XL, nr. 17 din 25 aprilie/8 mai 1904, 196 și 198.

¹⁰² *Ibidem*, 196.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 196 și 198.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 198.

¹⁰⁶ Idem, *Ilirii...*, 38, nota 1.

¹⁰⁷ Idem, Aurelian împăratul și retragerea sa din Dacia. *Transilvania*, XXI, nr. 10 din 15 octombrie [vechi] 1890, 341–365.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 341.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*.

Aceasta, firește, fără preocupări extra-științifice, senin și în linia deplinei obiectivității pe care o clama tot de una, negând orice *partie-prise* de ordin național: „Eu nu dau întrebării acesteia vr'o însemnătate politică seau de interes național; eu o țin simplu de o cestiune academică; întru atâta dară, încât știința istorică și adevărul în istorie pretind lămurire, m-am ocupat de cestiune”¹¹¹.

Până la urmă se brodea însă bine, căci „adevărul în istorie”, așa cum îl discerne el era convenabil ideologiei naționale...

În maniera sa pedagogică și, să-i spun așa, „istoristă” și „serialistă” avant la lettre, consideră că „e de lipsă ca să cunoaştem epoca lui Aurelian și epoca premergătoare ca să putem judeca asupra evenimentului mare”¹¹².

Referindu-se, în contextul acesta, la cucerirea Daciei, abandonează vechiul clişeu vehiculat de istoriografia luministă și post-luministă al motivării acțiunii lui Traian pe bază de onoare, întru spălarea ruşinii păcii lui Domițian și plății „tributului” către daci, întemeind-o pe considerații strategice. Adecă, pe de o parte, „șesurile între Carpați și gurile Dunării și Marea-neagră au fost drumul emigrațiunii, *poarta* popoarelor”, iar de alta „Dacii din munții Carpaților, Geții din șesurile Valachiei și Sarmatii de preste Prut – Nistru au făcut invasiunile”, așa în cât opțiunea se impunea: „Deci Traian nu a putut avea altă tendință decât să pună garnisoană romană la Nistru, să închidă aci poarta, drumul barbarilor; eară ocuparea Daciei muntoase a fost mai mult o consecință, ca să înfrâneze pe Daci, carii încercară resboaie cu Roma”¹¹³.

A fost aşadar o acțiune cu caracter eminentamente defensiv, eventual purtară pe calea unui război preventiv și constituirea unui cap de pod, cu consecința colaterală a colonizării și romanizării Daciei, pe care Marienescu o considera – și ca provincie romană – acoperind spațiul dintre Tisa și Nistru.

Despre „surgerea” migratorilor estici pe la Nistrul de jos în Dobrogea și Moesia mai scrisese un scurt articol privitor la sistemul defensiv roman din zonă¹¹⁴, din care se auto-cita¹¹⁵.

Prezentarea importanței personalității și domniei lui Aurelian – după Gibbon!¹¹⁶ – era „prefațată” de un adevărat imn de slavă la adresa romanilor, în stilul luminiștilor ardeleni: „Nu a fost popor în lume, ca poporul roman vechi, carele cu virtuțile

bărbătesci și familiare [sic] să-și fiă dat un caracter așa de strălucit și pe acel timp să fundeze imperiul cel mai mare din lume [...]. În caracterul unui Roman adevărat se cuprindea virtutea bărbătească și morală, demnitatea și majestatea omenească!” Asta „deosebi pe timpul republicei”, dar nici regimul monarhic, cel puțin la începuturi, „încă nu era un rău”, căci Augustus, „chiar primul împărat a dovedit că un imperiu mare se poate conduce bine și de un monarch, că liniștea publică e mai sigură și că popoarele pot fi fericite”¹¹⁷. Hotărât, Marienescu era un bun conservator dinastic, nu vre un republican iacobin! Doar decăderea moravurilor, ambițiile, luptele intestinale erau de condamnat, iar pe acest fundal „răul cel mare s-a început când atare ambițios [la tron] a luat în sold pe inimicii din afară de imperiu și când neamuri străine cu oști mari s-au rădicat ca să risipe imperiul roman”¹¹⁸.

Așa se exprimase și în *Istoria Română națională...*, dar cu referire precisă la români, pe un ton aducător a mințe de cronicari...

Își exprima adâncă mirare, aproape consternarea că despre retragere nu au scris martorii evenimentului: „e de mirare că despre așa eveniment mare nu a scris nime carele să fiă fost contimporan lui Aurelian și să fiă văzut, seau cel puțin să se fiă provocat la ceia cari au luat parte la retragere”¹¹⁹. Trece apoi la arătarea izvoarelor din Imperiul târziu despre retragere, ale lui Eutropius, Sextus Aurelius Victor, Flavius Vopisus, Sextus Rufus, Paulus Orosius, dând și note biografice despre ei și analizând (foarte) critic textele, prin punerea în evidență a contradicțiilor și anacronismelor – subliniind și necesitatea acestei „critici de lipsă”¹²⁰.

A investigat și în alte părți, spre a nu-i scăpa informații, așa, se mărturisește, „am căutat mult în istoricii bizantini, ca să văd că ce scriu ei despre retragerea lui Aurelian din Dacia”; l-a găsit, în materie, doar pe Georgios Syncellos, trăitor până pe la anul 800 și autor al unei istorii universale duse până la 285 d. Cr., dar „Grecul, ca să zică ceva nou și să facă pe înțeleptul”, cum îl zeflemisește, l-a răstălmăcit doar pe Eutropius¹²¹.

Găsind în *Cronica* lui Șincai trimiteri la Calvisius și Brietius, îi cercetează și pe aceia, din probitate, dar, scriind ei în sutele 17 și 18, conchide că „nu au nici o valoare pentru evenimentul retragerii lui Aurelian din Dacia”¹²². Așa, a „esauriat materialul

¹¹¹ *Ibidem*, 341–342.

¹¹² *Ibidem*, 342.

¹¹³ *Ibidem*, 359.

¹¹⁴ Idem, „Calea lui Traian”, în *Familia*, XXVI, nr. 29 din 22 iulie/3 august 1890, 343–344.

¹¹⁵ Idem, *art. cit.*, în *Transilvania*, 361.

¹¹⁶ *Ibidem*, 343.

¹¹⁷ *Ibidem*, 342.

¹¹⁸ *Ibidem*, 342–344.

¹¹⁹ *Ibidem*, 344.

¹²⁰ *Ibidem*, 344–349.

¹²¹ *Ibidem*, 349–350.

¹²² *Ibidem*, 350.

istoric referitor la cestiune” și a ierarhizat critic sursele, concluzionând că „nu e de nici un folos de a mă estinde barem acum la scrietorii mai târzii, carii s-au făcut pe sine istoric față de noi [românii! R.A.], – dar și ei nu au alte date [...], însă se fac măiestri în întortocarea cuvintelor lui Eutropiu”¹²³. Se impunea deci „analizarea datelor istorice” furnizate de acel text atât de invocat, dublat de critică, adică „cercetarea valorii istoriei lui referitoare la cestiune”, minată din start aceea pentru că nu a fost contemporan evenimentelor și că nu a făcut nici trimiteri la eventuale lucrări ulterioare pierdute¹²⁴.

Mai erau neclarități cronologice la acel autor și „dubiositatea aceasta nu e fără de influință și asupra faptului istoric”, căci, reamintește Marienescu, „timpul e o proptă de frunte a istoriei”¹²⁵, cum arătase și tinerimii române în manual!

Mai era dubios Eutropius și pentru aceea că a crezut provincia Dacia mai mică, pe când ea, răspică din nou Marienescu, „s-a făcut din toată Dacia, – dela Nistru până la Tisa”¹²⁶.

La retragerea întregii populații din Dacia se împotriva logica istorică și însăși geografia, căci aceea pur și simplu nu ar fi încăput în Moesia¹²⁷. Apoi s-ar fi înconțat înșiși migratorii, căci „cuceritorii păstrează, conservează popoarele învinse”, aceasta „ca să plătească porția și presteze naturali”, o spune cu vechea terminologie din Ardeal și Banat. Hotărât, „barbarii nu numai că nu lasă pe poporul învins ca să emigreze, ba răpesc și pe locuitorii din țările vecine și i aduc de sclavi”, o constantă istorică, aplicabilă deci și în cazul Daciei: „Aceste sunt repețite de mii de ori în vieța popoarelor din lume și astfel în istoria universală”¹²⁸.

Aplicând psihologia individuală, conjecturează că, născut în Moesia, „poate că [...] Aurelian a avut predilecțiunea sa” pentru provincia natală, până într-atât „ca în mijlocul relelor publice să-și facă numele nemuritoriu cu: Dacia Aureliană”¹²⁹.

Dar factorul care a jucat mult împotriva exodului în masă a fost psihologia colectivă. În Dacia Traiană se perindaseră „cel puțin 5 generațiuni, și cei colonizați precum cei amalgamați și romanizați din alte popoare” [nota bene!]¹³⁰, și la anul așa-numitei *retrageri* „Romanii nu au vrut să emigreze [s.a.]”¹³¹. Nici săracii, nici bogații n-aveau de ce

„sa meargă la cerșit”, apoi vor fi crezut că e o conjunctură temporară și că „legiunile romane ear îi vor scăpa”¹³² (și poate că a avut o intuiție corectă a mentalului colectiv din epocă!). Analogii se găseau din plin în istoria mai recentă a românilor: „Au venit turcii și i-au cucerit și i-au maltratat, dar părăsit-au ei țările lor? ba! mai curând au suferit tirănia cuceritorilor, decât să-și lase vatra familiară, vatra satului și vatra țării lor. Rușii au rupt Basarabia dela Români, aceștia s-au îngrozit de despotismul slavilor, dar au rămas acasă în țara lor. În cazul din urmă un percent doară se va fi retras, dar aceasta încă nu înseamnă retragerea Românilor din Basarabia”¹³³.

Mai găsea „un exemplu bun”, analog, de tot recent („tocmai precând scriam despre aceste”, adică în august 1890) într-un jurnal care relata despre refuzul unor săteni din Italia de a se muta din locul amenințat de alunecări de teren, pentru că aveau în apropiere țarinile. Era o trăsătură general umană – care, de sigur, s-a manifestat la fel și în 275: „Asta e așa de natural în firea fiecărui om, că nici cu primejdie de viață nu se desparte ușor de binele ce l-a moștenit dela părinți seau l-a câștigat cu sudoare; nu se desparte ușor de satul său și de neamurile sale”¹³⁴.

Mai într-un târziu ajunge în *meritul* chestiei și își expune teza, divergentă de a istoriografiei de până la el, care propunea o retragere a armatei, administrației și a unei părți (mici) a locuitorilor, ori un fel de „revoluție de eliberare” a acelora (Vasile Maniu): „Dacia nu a fost lăsată, părăsită de către Aurelian, el nici că a putut retrage legiunile și poporul, ci Dacia a fost ruptă de către imperiu prin oștile barbare și a fost cuprinsă de aceste”¹³⁵.

Admițând că „șesurile între Carpați și gurile Dunării și Marea-neagră au fost *drumul* emigrației, *poarta popoarelor*”¹³⁶, caută a-și demonstra teza prin apel la sursele vechi și bibliografia care înfățișa cuprinderea Daciei de goți („sarmați!”), care-i întărea convingerea: „Părăsirea Daciei numai în acel cas s-ar fi putut întâmpla, dacă luptele lui Aurelian erau colo sus în Dacia, în linia râului Someș și a izvoarelor râului Tisa, deacă Aurelian pe aci ar fi fost bătut cu încetul, și din luptă'n luptă s-ar fi retras cu legiunile, diregătorii și poporul, s-ar fi putut retrage până la Dunăre. În acest mod ar fi fost Dacia părăsită și lăsată de oaste și popor, și acesta s-ar fi putut coloniza în Mesia, dar aceasta

¹²³ *Ibidem*, 350–351.

¹²⁴ *Ibidem*, 351.

¹²⁵ *Ibidem*, 351–352.

¹²⁶ *Ibidem*, 352.

¹²⁷ *Ibidem*, 355–356.

¹²⁸ *Ibidem*, 356–357.

¹²⁹ *Ibidem*, 355.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*, 357.

¹³² *Ibidem*, 358.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ *Ibidem*, 357–358.

¹³⁵ *Ibidem*, 359.

¹³⁶ *Ibidem*.

nu s-a întâmplat. Aurelian nu s-a luptat în Dacia muntoasă, ci pe țărmii de stânga ai Dunării; aci pe șesuri erau oștile gotice. Și deacă oștile împăratului nu i-a[u] putut învinge, cum va fi putut poporul să străbată cu carele, ciurdele, turmele, familiile prin aceste oști. Astfel dară, garnisoanele romane și poporul roman din Dacia muntoasă au fost rupte, despărțite de cătră imperiu, – poporul de aci a devenit supus Sarmaților, apoi Goților și apoi Hunilor și *retras în munți s-a putut conserva și înmulți*¹³⁷. Dacă teza retragerii la munte era mai veche și recurentă în istoriografia română (a împărtășit-o ulterior și Ioan Lupaș, de-o pildă), e aproape șocantă aceea a rămânării garnizoanelor romane cărora li se tăia retragerea!

Dar analogiile jucău, e convins, în favorul tezei sale, căci „aceste împrejurări s-au repetat în istoria Daciei”, respectiv izolarea ei de Imperiu sub Iustinian, de către longobarzi și apoi avari¹³⁸; tot așa, în privința retragerii în munte invocă, după Gibbon, cazul britilor, care s-au retras o vreme după invazia anglo-saxonă, dar au avut și vitalitatea de a coloniza Bretagne, „cum și Românii din Dacia muntoasă sub Dragoș și Radu Negru încă făcură colonii pentru locurile mai certate de bārbari pentru Moldova și Valachia”¹³⁹.

La situația Daciei în timpul migrațiilor, special la epoca hunică promitea a „reveni în alt studiu”¹⁴⁰.

În context discerne o constantă istorică, de „durată lungă” cum ar veni: „Aci pe șesurile aceste a fost lupta pentru esistența imperiului roman-oriental, mai târziu bizantin. Aci la Dunăre s-a atacat și slăbit imperiul roman-oriental. Popoarele emigratoare singulare au încetat de a nāvāli, de când pe ruinele lor s-a ridicat Rusia. Dar însāși nāvālierea nu a încetat, ci și-a luat altă formă, a nāvāliirii unui imperiu mare și organizat, – tot cu tendința de a ajunge la șesurile Dunării, a trece Dunărea și a îmburda Bizanțul.”¹⁴¹ Dojenea de aceea „Europa [care] pare că nu a înțeles istoria și însemnătatea locurilor, când a conces ca Rusia să cuprindă Basarabia” și constata îngrijorat că „grea chiemare așteaptă garnisoana lui Traian”¹⁴² – adevă Romānia!

Se înduioșă, în ton autovictimizator, de soarta strămoșilor, căci „nici o națiune nu a suferit atāta de emigrațiunea popoarelor cât Românii dela șesuri”, destinul lor fiind singular: „D-zeu a făcut minune când i-a conservat pe ei!”¹⁴³

¹³⁷ *Ibidem*, 361–362.

¹³⁸ *Ibidem*, 360.

¹³⁹ *Ibidem*, 362–363.

¹⁴⁰ *Ibidem*, 353.

¹⁴¹ *Ibidem*, 361.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*, 364.

Era mândru că – așa cum arătase Gibbon, pe care-l cita copios (în ediție germană) –, Românii rămāși în Dacia [au fost] și începătorii, propagătorii civilizațiunii între barbari”, într-ale agriculturii, meșteșugurilor, comerțului și modului de viață însuși”¹⁴⁴.

În concluzie, psihologia individuală și colectivă, mersul general al istoriei pledau toate în favorul tezei continuității pentru observatorul obiectiv: „E de lipsă numai puțină cunoșcința despre *natura* omului și a popoarelor, – și cestiunea de față va fi chiară înaintea celor nepreocupați”; pe ceilalți, incurabili, probozindu-i romānește: „eară despre cei preocupați nu pot zice decât proverbiul romānesc: «Pe dracul nu-l poți face creștin»”¹⁴⁵.

Cu puțin luni înaintea studiului comentat mai sus semnalase o altă probă în sprijinul continuității romānești¹⁴⁶, după ce găsisse o Arabie de care făcea vorbire Ammianus Marcellinus cu referire la zona pontică¹⁴⁷, urmând prin exegeza textelor „a desvāli unele date geografice și istorice de interes pentru noi”¹⁴⁸.

În trecere, notez că, deși îi arată pe Goți în zonă încă de la începutul secolului al III-lea, totuși pune altă bornă cronologică migrațiilor: „Hunii se arātaseră la anul 375 după Christos și din acest an se începe emigrarea mare a popoarelor”¹⁴⁹. Aceia, în marșul lor spre vest, în înclēștările cu seminițiile germanice, au ajuns în zona numită de Ammianus *Arabia*, cum se indigitează în textul latinesc dublat de traducerea romānească¹⁵⁰.

Analiza textului, – respectiv localizarea reperelor geografice, a râurilor în principal¹⁵¹ –, îl poartă la concluzia că „Arabia aceasta a lui Marcellin a fost pe teritoriul care mai târziu s-a numit Bes-Arabia, – teritoriu ce încă s-a ținut de Dacia lui Traian, seau cea vechiă”¹⁵².

Nu era, firește, vorba de Peninsula Arabică, el găsindu-i – ca în de obște! – o etimologie celtică¹⁵³, și important era că se putea emite o (ipo)teză foarte plauzibilă: fiind că numele acesta „l aflăm la un istoric roman, carele și-a scris opul în Roma și-a murit în Roma, – deci putem deduce că Romanii vechi au botezat teritoriul între Prut și Nistru, de Arabia”¹⁵⁴.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

¹⁴⁵ *Ibidem*, 365.

¹⁴⁶ Idem, Arabia dela gurile Dunării, *ibidem*, nr. 8 din 15 august [vechi], 225–237.

¹⁴⁷ *Ibidem*, 226 sqq.

¹⁴⁸ *Ibidem*, 225.

¹⁴⁹ *Ibidem*, 226.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 227.

¹⁵¹ *Ibidem*, 229–230.

¹⁵² *Ibidem*, 230.

¹⁵³ *Ibidem*, 232–234.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 232.

Așadar, „unde a fost Arabia e astăzi Basarabia. E lucru natural, că numele Basarabia provine din numele Arabia, dară cu timpul i s-a pus înaintea cuvântul *Beș*.” Explicabil, firește, tot cu un etimon celtic, de „țeară la apă mare, cu pădure”, deși nu prea rima aceasta ce ceea ce stabilise peremptoriu câteva rânduri mai sus „*Arabia* e o țeară în prejur de deșert, șes, sec, aspru, e o țeară cu pustia”¹⁵⁵ (nici nu-l stânjenea că românii au spus *Basarabia*).

Din treaptă în treaptă ajungea să învedereze de ce „descoperirea *Arabiei* de la gurile Dunării de jos e de mare interes”¹⁵⁶ – adică descoperirea *lui!* Aceasta pentru că în *Nibelungenlied* „vine înaintea adeseori despre o Arabiă și Arabi”, ceea ce editorii și comentarii edițiilor ce i-au „putut veni la mână în bibliotecile din B.-Pesta” nu deslușesc, ba chiar „n-au nici idee despre Arabia dela Dunărea de jos”¹⁵⁷.

Însă el lega lucrurile mulțumitor pentru ambele părți, probând vechitatea poemei germane, iar prin aceea și prezența de ea atestată a românilor: „Fiindcă Marcelin amintescce Arabia aceasta pe timpul când au venit Hunnii, și fiindcă *Nibelungenlied* descrie mai mult timpul lui Atila și pe acesta, ucis la anul 453, aceasta descoperire va contribui mult pentru anticitatea și validitatea epopeii populare nemțești, – și la aceasta avem și noi interes, pentru că în epopeia se numesc Valachii cu principele lor – în Dacia”¹⁵⁸. Mai avea pregătită o săgeată în tolbă, pe care o anunță cu un aer destul de misterios: „sper că la atare ocaziune vom veni cu altă descoperire în ajutorul epopeii și respective istoriei vechie a noastre”¹⁵⁹.

După așezarea acestei noi cărămizi la clădirea edificiului, respectiv a demonstrației sale a continuității românești, în final se ocupă, destul de sardonice, de execuția teoriei lui Hasdeu asupra Basarabiei¹⁶⁰ și, făcându-se a se mira că același, „stându-i înaintea ochilor Arabia adevărată dela Dunărea de jos nu a văzut-o” – deși citase chiar din Ammianus – îl zeflemisește în final: „deacă ar fi văzut-o [...] ar fi aruncat o grămadă de coniecturi în Marea-neagră”¹⁶¹.

Revenind, remarc râvna și atenția cu care cetește izvoarele, pentru a găsi informații ignorate ori insuficient valorificate pentru istoria românească, reinterpretându-le pe unele în beneficiul tezei continuității, pe care pare sincer convins că o demonstrează definitiv, irefutabil, în beneficiul științei

¹⁵⁵ *Ibidem*, 234.

¹⁵⁶ *Ibidem*, 235.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ *Ibidem*, 236.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*, 236–237.

¹⁶¹ *Ibidem*, 237.

istorice și al nației tot de o dată. Iar aceasta sistematizat, pe etape succesive și la modul pedagogic!

Așa, într-un alt studiu al ciclului „dovedit”¹⁶² se auto-cita satisfăcut: „În articolul precedente «*Aurelian împăratul și retragerea sa din Dacia*» am arătat că sub Aurelian (anul 270–275 după Christos) puțini Romani s-au putut retrage din Dacia, și că mulțimea a trebuit să rămână aci!”¹⁶³ Așadar, „ca o consecință” urma „a doua întrebare: «că deacă mulțimea de Români [*sic*] a ramas în Dacia, – află-se oare urme istorice despre Romanii remași în Dacia și după anii 270–275 după Christos?»”¹⁶⁴

La soluție, firește, ajunsese, capabil a rezolva chestiunea scurt: „Aș putea ca de-a dreptul să comunic datele referitoare și pe două pagini să închei răspunsul”, se gândea însă și la neinițiat, căci „pentru priceperea lui sunt de lipsă încă multe date geografice referitoare la Dacia și împrejurimile ei, precum date istorice referitoare la imperiul roman și în specie la stăpânirea Sarmaților, deci sunt de lipsă unele lămuriri”; acelea aveau a folosi edificiului construind, căci „vor servi de explicațiuni și pentru întrebările și răspunsurile ce le voi pertracta în temele următoare asupra remănerii Romanilor în Dacia”¹⁶⁵.

Urma deci o lungă expunere cu iz pedagogic despre Dacia și „Sarmația” cu popoarele lor, după sursele antice, împănată de tot felul de exerciții etimologice¹⁶⁶.

În trecut amintea „tributul” plătit de Domițian dacilor, „rușine ne mai auzită”¹⁶⁷, deși va fi știut de alți regi clientelari, însă vehiculează din comoditate poate un clișeu. În orice caz, teza principală este aceea că Dacia a fost cucerită și colonizată din considerente strategice, Traian modificând teza nedepășirii graniței naturale dunărene, căci era „o necesitate imperativă ca să se apere imperiul roman în contra popoarelor sarmatice”. Il apăra astfel strălucit pe Împăratul întemeietor „față de aceia carii aserează că Traian a făcut smintă politică”¹⁶⁸...

Făcea o lungă și fastidioasă istorie a „sarmaților”, de fapt mai ales a germanicilor numiți așa în izvoare¹⁶⁹, motivând că așa „terenele geografice și istorice ce mi-ar fi ramas întunecoase pentru thema de față (și cele viitoare) mai întâi le-am iluminat,

¹⁶² *Idem*, Crăișori români în Dacia pe timpul stăpânirii Sarmaților, *ibidem*, nr. 11 din 15 noiembrie [vechi], 389–399 și nr. 12 din 15 decembrie [vechi], 421–439.

¹⁶³ *Ibidem*, 389.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ *Ibidem*, 390–398.

¹⁶⁷ *Ibidem*, 398.

¹⁶⁸ *Ibidem*, 398–399.

¹⁶⁹ *Ibidem*, 421–431.

ca thema să o vedem mai bine”¹⁷⁰. În context se plângea cât e de „greu de a edifica unele părți ale istoriei de interes pentru noi” datorită precarității surselor referitoare la Dacia post-aureliană mai ales¹⁷¹. A căutat informație și pe columna traiană (pentru roxolani)¹⁷², încredințându-și cetitorii că „pentru mai multe cestiune istorice referitoare la Dacia și la romani, până acuma am scrutat 41 de scriitori bizantini și 20 romani”, din care a extras orice căpețel de informație¹⁷³. Operațiune dificilă și de imprecizie cronologică a celor vechi, pe care îi dojenește: „Puturăm observa că scriitorii romani nu prea au datină ca să spună timpul unui resboi, pânăce chronologia e factor de frunte pentru istoria”¹⁷⁴, ceea ce sublinia și la alte ocazii.

„Amnian Marcelin, carele se numeră între istoricii cei mai buni”¹⁷⁵, din care traduce mai multe pasaje, îi servește de bază a demonstrației, prima teză fiind aceea că „în Sarmatia [*id est* Dacia] au fost mai multe națiuni și că aceste au avut regii lor” pe timpul lui Constantius, cum și unii *reguli*, „crăișori” cum îi traduce autorul, „carii au stat sub crai”¹⁷⁶.

Cum pe unul din cei enumerați l-ar fi chemat *Rumon*, pentru autor e limpede: „Astfel acest subregul a fost: român din Dacia, căci Sarmatii nu au putut să aibă acest nume”, care era chiar etnonimul! Dar „și ceilalți subreguli au trebuit să fiă români, dar și numele lor’i arată încă de romani vechi, sunt nume romane, latine”, el căutând apoi prin niște giumbușlucuri lingvistice să demonstreze romanitatea unui *Zinafer* ori *Fragiledus*!¹⁷⁷

Și era convins că a făcut-o: „În acest mod e constatat că acești trei crăișori au nume romane și respective românesci, că ei sunt romani din Dacia unde domniau Sarmatii” la anul 358, „când trăia încă a doua generațiune dela Aurelian încoace, când încă încă erau susținute numele indatinate în Italia, și când limba a suferit încă puțină schimbare”¹⁷⁸.

Lucrurile se legau, bine înțeles, căci „acești crăișori au avut și poporul lor între turmele *națiunilor* și *regilor* cari au venit la Constanțiu” și la ei se va fi referit Ammianus ca la „*indigenii* (născuți în țară) regatului Sarmatic”, ba chiar „Marcelin parecă cu oftarea zise: Când-va *erau puternici și nobili*

indigenii acestui regat”, care, fără îndoială, „nu au putut fi decât *cives romani* din Dacia”¹⁷⁹.

Contrafactual – cum se spune astăzi – e neconsolat că informațiile lui Ammianus despre acei crăișori nu sunt mai extinse, cu siguranță însă că „deacă Marcelin era cu Constanțiu și de față” la acel moment „ar mai fi scris ceva, ar fi văzut și auzit mai multe, nu numai acele ce i le-au referat alții”¹⁸⁰.

Dar și din cât text era, i se părea de o înaltă semnificație „deosebita favoare cătră Sarmatii liberi” a Împăratului Constanțiu, preferință explicabilă prin aceea că sub acel nume erau de fapt desemnați romanii / românii (diferența, la el, este foarte mică ori nici nu există)¹⁸¹.

Rezolvată mulțumitor și convingător chestiunea – era adânc convins de aceasta –, își anunța proiectele continuate: „A treia și a patra scriere va fi [*sic*] despre Romanii din Dacia pe timpul Hunnilor”¹⁸².

Găsește și pentru acea epocă o stare analogă cu cea de pe timpul „sarmaților”, cu *crăișori* și popor¹⁸³. Referirea la „Ramung ducele din țara Valachilor (Românilor) cu 700 de călăreți” din *Niebelungenlied* se putea „rădica la valoare istorică” numai dacă și confirmată de surse, pe care le pune în examen, iar acelea – Ammianus Marcellinus (din nou), Jordanes și Kedrenos aduc mărturie: nu numai goții și alte popoare aveau „*reguli* (regi mici) din gîntea lor”, dar înșiși hunii, stare de lucruri indigitată și de Gibbon pe care-l ținea de mare autoritate, citându-l relativ des¹⁸⁴.

Marienescu are și – ori mai ales! – aci o viziune modernă, să-i zicem, asupra migrațiunilor și migrațiilor, în sens că necatastrofică. Era și în interesul *cauzei*: autohtonii rămași în nordul Dunării nu au fost exterminați, ci s-au acomodat cu noii cuceritori, cu care au intrat în asociații federative, ca parteneri minori, un fel de vasali (termenul îl folosesc eu): „Attila, în butul sălbăciei sale a arătat demnitate, serioșitate și simț de dreptate și apărare – nu numai poporului seu – ci și popoarelor străine, ca un domnitor puternic, căruia popoarele de bună voie s-au subordinat [*sic!*]”, ăst fel formându-se „o alianță puternică de popoare”, ori „un fel de sistem federativ” – ca în Germania contemporană scrierii, oferă autorul o analogie ușor de priceput, „în care pe lângă împăratul există și regi, principii”. În acest

¹⁷⁰ *Ibidem*, 431.

¹⁷¹ *Ibidem*, 421.

¹⁷² *Ibidem*, 430.

¹⁷³ *Ibidem*, 431, nr. 22.

¹⁷⁴ *Ibidem*, 425.

¹⁷⁵ *Ibidem*, 431.

¹⁷⁶ *Ibidem*, 436–437.

¹⁷⁷ *Ibidem*, 437–438.

¹⁷⁸ *Ibidem*, 438–439.

¹⁷⁹ *Ibidem*, 439.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Idem, Sistema de guvernare a Hunnilor și deosebi a lui Attila. *Familia*, XXXIII, nr. 45 din 9/21 noiembrie 1897, 534–535.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

sistem în care, dată fiind puținătatea numerică a hunilor, „regii, cu popoarele lor subjugate ajutau ca să subjuge alte popoare, și apoi regii supuși administrau țara lor”, sub condiția unor prestații materiale („porția”) și ajutorului militar, era loc și pentru românii organizați politicește: „Astfel pe timpul lui Attila a fost «Ramung, ducele din țara Vlachilor», iară după moartea lui Româniilor apar la râul Oltului”, căci contra lor (și a hunilor) au ridicat apoi acolo „muri (ziduri) de apărare” (valuri!)¹⁸⁵.

În alt loc numele Oltului îl explica printr-un etimon celtic – de rigoare la el! –, proclamând de sus că modul lui de abordare „e și unicul metod de filologia numelor locale, care nu e basat pe presupuneri și combinări, ci pe base [*sic*] sigure limbistice”, o pietricică aruncată în grădina lui Hasdeu, a cărui „explicare nu se nimereste într-o «istorie critică»”¹⁸⁶. Era doar o încercare a penei, pe care o va ascuți mult contra aceluia pe care pare că îl percepea ca pe un inamic personal – în cele științifice măcar.

În legătură cu epoca hunică, se simțise chemat să dezlege și chestiunea „ausonică”¹⁸⁷, mai ales că „unii explicatori străini, deosebi din timpul mai nou, neagă că Ausonii din Dacia de pe timpul lui Attila ar fi fost identici cu Româniilor sau Valachii”¹⁸⁸. Țăst fel de răutăți interesante, neadevăruri, mai ales trebuiau combătute și „fiind că din Români nime nu s-a ocupat mai din adins cu chestiunea aceasta, ininteresul adevărului istoric și al istoriei noastre speciale aveam datorința ca acestei întrebări istorice să-i aducem toate deslușirile posibile.”¹⁸⁹

Adecă el (ca de obicei!...) urma să analizeze la modul exhaustiv chestiunea, totuși atinsă de unii predecesori, cum indigitează în secțiunea „d) *Studiul scriitorilor Români asupra Ausonilor din Dacia*”¹⁹⁰, unde sunt arătați Petru Maior, Teodor Aaron și Vasilie [*sic*] Maniu ca partizani ai teoriei romanității / românității *ausonilor*, pe când însă Șincai în *Cronica...*, Laurian în *Istoria Românilor* și Hasdeu în *Istoria critică...* „nu ating nimic despre Ausonii din Dacia”. Acuma, Hasdeu avea secțiunea „Aușoni” la articolul *Bănat* din *Etymologicum Magnum*¹⁹¹, dar n-a vrut Marienescu să i-l pună...

¹⁸⁵ *Ibidem*, 535.

¹⁸⁶ Idem, Numele riului Olt, *ibidem*, nr. 9 din 2/14 martie, 100 și 102–103.

¹⁸⁷ Idem, Ausonii în Italia, Ausonii în Dacia, *ibidem*, XXX, nr. 46 din 13/25 noiembrie, 545–546, nr. 49 din 4/16 decembrie, 582 și nr. 50 din 11/23 decembrie 1894, 594.

¹⁸⁸ *Ibidem*, nr. 46, 545.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ *Ibidem*, nr. 50, 594–595.

¹⁹¹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. III, București (1893), col. 3147–3163.

După maniera sa, o lua de la începutul începutului, căci „trebuie să cunoaștem pe Ausonii și țeara lor din Italia, ca în acest mod să luminez nu numai legătura de sânge, ci și de nume cu Ausonii din Dacia” – așadar *ab Urbe condita*!¹⁹²

Pe scurt, „*Ausonia* a zăcut în extensiunea *Latium*-ului, ori *Campania*”, numele vechi rămânându-i însă „în gura poporului”, dar „chiar și la poezii și istoricii romani, chiar și la cei bizantini”. Cu Velleius Paterculus dintre clasici în mână, iar din bibliografia istorică modernă bazându-se pe Grotefend (citată de patru ori!), Rotteck și Mommseu, îi identifica pe anticii *ausoni* cu *oscii*, cu mențiunea că limba oscă și latina veche se asemănau, mai urmând apoi și colonizarea romană printre acei ausoni, masivă¹⁹³.

Aceste premize stabilite, urmează demonstrația pe textul lui Priscus și cu citarea lui Mathias Běl în ajutor că acela prin *Scythia*, termen datorat modei clasicizante a vremii, înțelegea „Hunnia, adecă Dacia până la Istru seu Dunăre” și că ăst fel Plinthus, arătat ca născut în „*Scythia*” era un roman din Dacia care își căutase fericirea în Imperiul Roman (de Apus), căci doară „putem vedea exemple și azi cum Ausonii trec în România”!!¹⁹⁴

Că romanii erau numiți alternativ și *ausoni* depuneau mărturie istoricii romani târzii și cei bizantini pe care-i cita (pe unii după Grotefend), Prudentius Aurelius (sec. IV–V), Ioannes Lydos (sec. VI), Eustatius (sec. XII), Efreem (sec. XIII), cel din urmă afirmând special că grecii au uzurpat acel apelativ, iară pe adevărații Ausoni seu Romani i-au numit Valachi¹⁹⁵. Q. e. d.: „din toate cele zise [...] se vede apriat că sub Ausoni s-au înțeles numai Romanii; că Priscu Rhetor la 448 d. Cr. în Dacia a aflat Ausoni, că Ausonii erau poporul roman respective romanii rustici, țărani și supuși Hunnilor, iară Romanii în sensul strâns erau Romanii încă domnitori în imperiul răsăritean și apusean”¹⁹⁶. Era un adevăr eclatant, care ar fi trebuit recunoscut de oricare exeget de bună credință: „Un literat străin ce poartă numai un pic de simț de onestitate în inima sa; ce are minte cât de puțină pentru de a pricepe ceva din istorie, despre Ausonii din Dacia nu poate scrie altcum, decum e însăși istoria”¹⁹⁷.

¹⁹² Atanasie Marian Marienescu, *art. cit.* în *loc. cit.*, nr. 46, 545.

¹⁹³ *Ibidem*, 545–546.

¹⁹⁴ *Ibidem*, nr. 49.

¹⁹⁵ *Ibidem*, nr. 50, 594.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

Ausonii, mult invocați în sprijinul tezei continuității, fuseseră semnalati în legătură cu solia Împăratului Teodosie al II-lea la Attila, ale cărei coordonate istorice și geografice se simțea dator să le clarifice într-un text structurat destul de curios, cu un preambul, traduceri din Priscus și schollii ale sale, sub numele de „Esplicări” numerotate, fără a fi însă chiar clasicele note¹⁹⁸.

Se autocita mândru, ori cel puțin mulțumit de sine, cu conștiința unei datorii împăcate „că Ausonii sunt Românii seau Valachii, partea aceasta istorică am deslușit-o [...] și nu mai am să adaug ceva cătră acel studiu istoric”¹⁹⁹. Atâta merit avea Priscus, căci „pe lângă toate lacunele cele mari din opul său (ce le voi arăta la locul lor), totuși a rămas câte ceva și de un material prețuit pentru noi. Astfel, de Ausoni în Dacia amintește de trei ori.”²⁰⁰ Alt fel, superficialitatea lui Priscus îl chiar înciudează: „descrierea lui e una din cele mai defectuoase; în toată descrierea nu spune, că călătorit-a vara seau iarna; nu amintește de an, lună, zi; nu dă cunoștințe precise geografice și etnice; trece pe lângă lucruri mari, dar el nu vede, nu aude, când istoria și geografia antică, dar mai ales noi Românii am fi avut mare interes ca să fie descris ceva mai bine.”²⁰¹

Păcătuia Priscus („rău face dară”) și prin maniera clasicizantă, arătându-i pe huni sub numele de sciți „cari pe timpul seu nu esistau”²⁰². Nu a menționat nici numele orașului pe lângă care a trecut Dunărea, ăst fel „trebuie să urmăăm unui bloj [prost, înșelător], – carele sileșce pe scrutatori ca să ghicească, că pe unde a fost calea soliei?”²⁰³ Nici „răurile nu le-a înșirat bine”, adevă în ordinea în care le-a trecut, trebuind a se nevoi el, Marienescu, a face rânduială²⁰⁴. Era scandalos: „Cred că fiecare cetitor se va indigna asupra lui Priscus, pentru că nu spune numele acelor riuri [spre Curtea lui Attila] și a satului [reședința lui Attila], și că unde sunt? Mare învățat mojić a fost el. Azi, dacă un normalist ar călători pe acolo, ar șci mai bine să descrie geografia locului. Herodot, acele ce le-a văzut și auzit, cât de frumos le descrie.”²⁰⁵ Explicația o

¹⁹⁸ Idem, Solia împăratului Teodosie al II-lea la Attila, *ibidem*, XXXII, nr. 45 din 10/22 noiembrie, 535–536, nr. 46 din 17/29 noiembrie, 547–548, nr. 47 din 24 noiembrie/6 decembrie, 558–560, nr. 48 din 1/13 decembrie, 570–571, nr. 49 din 8/20 decembrie, 579, 582, nr. 50 din 15/27 decembrie 1896 591, 594 și nr. 51 din 22 decembrie 1896/3 ianuarie 1897, 607.

¹⁹⁹ *Ibidem*, nr. 45, 535.

²⁰⁰ *Ibidem*.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² *Ibidem*, 536.

²⁰³ *Ibidem*, nr. 46, 547.

²⁰⁴ *Ibidem*, nr. 47, 559.

²⁰⁵ *Ibidem*, nr. 49, 579.

găsise: „Se vede că Priscus în pasagele aceste nici nu descrie călătoria, ci ca un estras, îl pune pe fugă. Lipsesele cele multe din descrierea lui numai așa se pot explica, că Priscus in călătoria sa nu și-a făcut notiții, și că după călătorie, târziu și numai din aducere aminte și-a lucrat opul, și atunci fără multă grije, căci altcum despre cele uitate putea să întrebe pe Maximin, Bigila și doară pe servitori, cari au fost cu solii, deoarece au dus și corturi și băgajie multe cu ei.”²⁰⁶

Priscus o mai smintea rău și prin aceea că „nu ne spune că ce fel de popoare au trăit sub stăpânirea lui Attila”, abia într-un târziu „aude limba hunnică, gothică și ausonică, și astfel Priscus și din punctul de vedere etnografic face o descriere cât de miserabilă, pentru că nu ne spune ceva, cât de puțin, despre poporul Ausonilor seau ausonic, că de unde e și ce limbă are?” Noroc că „totuș se scie (precum *am dovedit* [s.m., R. A.] in «Familia» 1894 pag. 571 etc.) că a fost limba romană rustică (adecă țărănească, poporală) seau valachică și că Ausonii au fost Românii, strămoșii noștrii. Ausonii la curțile și measa lui Attila erau ca diregători, ostași și servi, căci istorice e dovedit (ce voi pertracta deosebit) că garda lui Attila era din regii și principii supuși și recunoscuți seau denumiți de el, și că aceștia urmați de ostași incungiurau pe Attila și curțile lui”²⁰⁷. „Pertractarea deosebită” avea să se materializeze în „Sistema de guvernare...” (v. nota 183, *supra*).

Priscus mai are parte de o șarja în ultima parte a „serialului” dedicat soliei pe care, totuși!, numai el a relatat-o: „Priscus nu nu spune nimic despre călătoria sa de la curțile lui Attila până ce iară trece Dunărea, doară pe la Morava. A trecut ca popa prin raiu [sic!!!]”²⁰⁸.

Iordanes este și el probozit: a rezumat pe Cassiodorus „din aducere aminte”, s-a făcut „ridicul” confundându-i pe geți cu goții; *Meyer's Conversations Lexicon* este adus martor că Iordanes este „compilerul cel mai prost” (s. a.). *Bref*, „Iordanes, ca să apară că șcie ceva de la sine, acele ce le-a luat de la alții le-a întors toate pe dos, și ca să îl arăt în adevărata sa figură trebuie să zic că se încalță cu căciula și nădragii îi îmbracă în loc de cămașă.[!!] Așa s-a făcut el și Priscus”²⁰⁹. Deși prețindea a se ghida după Priscus, altera textul aceluia: „Iordanes vorbeșce citând pe Priscus. În acest caz a[r fi] fost indatorat ca tecstul să-l scrie din cuvânt în cuvânt. Combinări supra tecstului apoi e iertat a face cum vrei.

²⁰⁶ *Ibidem*.

²⁰⁷ *Ibidem*, nr. 50, 591.

²⁰⁸ *Ibidem*, nr. 51, 607.

²⁰⁹ *Ibidem*, nr. 45, 535–536.

Și e mare deosebire în tecsturi! După Iordanes solia cam de pe la Niș va fi sburat cumva din colo de Tisa, ca apoi să treacă Tisa, Timișul și Berzava!²¹⁰

E problematic dacă lecția de metodă servită retroactiv lui Iordanes va fi avut vreun efect... Dar poate era adresată altor urechi, celor ale lui Hasdeu în speță, care este mult muștrului în acest studiu, cum voi exemplifica ceva mai la vale.

Pentru stabilirea traiectului soliei apela la geografie (în speță a Banatului)²¹¹, pe care tot de una o recomanda istoricului. Attila se afla în Banat, unde-și avea reședința principală („curțile”), ne încredințează hotărât Marienescu²¹².

Răsfrângea aserțiunea lui Mathias Bél că reședința ar fi fost în Ungaria propriu-zisă, la Jászberény cum și cea din *Meyer's Lexicon* care o fixa lângă Tokaj²¹³. Își recunoștea – poate singura dată! – o limită: „Nici eu nu sunt în stare ca să descopăr locul satului”; *totuși*, „aceea o pot combina că satul a trebuit să fie chiar aproape de Tisa, pe un șes” din Banat²¹⁴. Se interesase pentru împrejurimile de la Tokaj și Alibunar de la cunoscători ai locului, interesându-l chestiunea existenței și posibilităților de transport ale materialelor pentru construcția reședinței²¹⁵.

Cei care aduseseră mălai, verosimil de mei soliei (dar se scapă și că „a putut fi malaiu din făina de cucuruz”) au fost „de bună seamă Ausonii”²¹⁶, adică firește românii care erau singurii agricultori ai locului, câmpeni și nu retrași în munte, căci cu migratoii / sub ei se putea trăi, chiar huni să fi fost (cf. nota 207, *supra*). Ba încă hunii „și limba ausonică în Dacia au învățat-o de la Ausoni seau Românii din Dacia. Aceea că cuceritorii au învățat limba supușilor se dovedește din mulți seculi și multe țări”; Mathias Bél și alții erau în rătăcire afirmând că hunii au învățat eventual limba ausonică în Italia, căci aceea nu a putut-o permite cronologia mișcărilor lor, expusă succint; bine că măcar se recunoștea că *ausonica* era limbă romanică, se consolează cu acest punct câștigat²¹⁷.

Ca (mai) toate studiile sale despre epoca veche, și acesta conține exerciții etimologice fastidioase, cum cele despre numele râurilor din Banat²¹⁸.

Pe etimologii și chestiuni istorice se răfuieste în repetate ocazii cu Hasdeu. Era o ripostă pe

care o anunțase cu un an înainte: „B. P. Hasdeu în «Cuvintele din bătrâni» în «Istoria critică a Românilor» și în «Magnum Etimologicum» explică multe nume de localități de pe teritoarele pe unde locuiesc Românii, și din acele mai multe le-am studiat și eu, dar află că fără de bază adeseori le-a încălțit în slavism. De voiu avea viață, voiu pertracta despre acele esplicări.”²¹⁹

În „Solia...”, după ce evidențiază lacunele, confuziunile și inadverențele textelor lui Priscus și Iordanes, îl ia la rând, cu delicii, pe Hasdeu, care a atacat problema, „precum îl arată scrierea [„Românii bănațeni...”] fără ca să fie cetit opul întreg al lui Priscus și fără ca să fie cercetat valoarea critică a scrierii lui Iordanes, – chiar aceea, ce Iordanes a schimonosit din Priscus, Hasdeu schimonosește în altă formă, o apucă de basa scrierii sale și ne cauzează o nouă încurcătură în date istorice și geografice”, iar după ce unii cercetători unguri „mai adeseori toate le-au încălțit mai tare, apoi Hasdeu a adaus o teorie și confusiune nouă”²²⁰.

Pe Marienescu pur și simplu îl „prinde groaza” analizând textul lui Hasdeu, „care ce face cu Priscus? îl dărăburește [îmbucătățește, R.A.] în nenumerate părți și apoi schimbând părțile de la locul lor, își construiește o altă figură; adică datele din Priscus le mestecă, ca pe niște cărți de joc, și precum se sfetesc [amestecă, R. A.] așa le înșiră și explică”. Așt fel pune reședința lui Attila pe lângă Vârșat – pe când el, Marienescu, dovedise că nu acela era locul, urmând pas de pas solia. Deci „așa se vede că Hasdeu din principiul seu adoptat nu ar avea voie ca să călătorească cu Priscus și cu noi mai de parte, și ca să nu se urească singur să-l lăsăm în reședința aceea de lângă Vârșet a lui Attila, seau ca pe strateg să-l lăsăm pe Culă, ca să privască în imperiile de la apus și de la resărit, și noi să călătorim cu Priscus mai departe” – zefflemisește Marienescu²²¹.

²¹⁹ Idem, *Scrisoare* către Sofroniu Liuba și Aureliu Iana, simili *Prefață* la iidem, *Topografia satului și hotarului Măidan*, Caransebeș 1895, X; monografia comportă ca *appendix* la 135–321 materialul lui Atanasie Marian Marienescu *Studiu despre celți și numele de localități*, iar la 322–324 un *Epilog* al aceluiași. Exemplarul de la Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad poartă dedicația autografă „Stimatului coleg/ Xenopol/ [ss] Dr At. Marienescu”.

²²⁰ Idem, „Solia...”, în *loc. cit.*, nr. 45, 536. Trimiterea se face la Bogdan Petriceicu Hasdeu, Românii bănațeni din punct de vedere al conservatorismului dialectal și teritorial. *AAR, Memoriile Secțiunii Litera [MSL]*, ser. II, tom. XVII, 1895–1896 și în extras, București 1896, vezi și în *Scrieri istorice, ed. cit.*, vol. II, 158–226 (secțiunea disputată „Aușoni” la 193–206).

²²¹ Atanasie Marian Marienescu, *op. cit.* în *loc. cit.*, nr. 46, 548.

²¹⁰ *Ibidem*, nr. 47, 559.

²¹¹ *Ibidem*, 558.

²¹² *Ibidem*, nr. 46, 547.

²¹³ *Ibidem*, nr. 49, 579.

²¹⁴ *Ibidem*, 582.

²¹⁵ *Ibidem*, 579, 582.

²¹⁶ *Ibidem*, nr. 47, 560.

²¹⁷ *Ibidem*, nr. 50, 594.

²¹⁸ *Ibidem*, nr. 47, 559.

Hasdeu a învălmașit ordinea râurilor traversate de solie – restabilită de el, Marienescu! – pentru că „și-a băgat în cap că reședința lui Attila a fost pe la Alibunar, și pentru aceasta a trebuit toate să le incovăie, macar-să se rupă”²²².

Se face un inventar al „minunilor scrierii” lui Hasdeu privitoare la traiectul soliei, harta lui fiind desființată și era de-a dreptul „superfluu a mai face observațiunea că combinațiile lui H[asdeu] n-au basă reală”²²³.

Alte contre și zeflemele încasa Hasdeu pentru a fi făcut, din substantivul *Auson*, adjectivul *Aușoniu*, o invenție a lui, atribuindu-i și o etimologie fantezistă și prezentându-și coniecturile neverosimile asupra relațiilor lui Priscus cu *ausonii* drept certitudini²²⁴.

Criticile lui Hasdeu la adresa lui Petru Maior, Treboniu Laurian și Otrocotsius (favorabil tezei românești) erau excesive, nedrepte și nefundamentate. Așa în cât, deși acela „are minte mai ageră, capul mai plin de știință decât foarte mulți literați [români]”, i se servește o lecție de concepție și metodă, sub numele de „critică scurtă”, anume: „cetind studiile sale, vedem că în scrierile sale îi lipsește o sistemă organizatoare de materiile ce stau strâns în legătură și are o manieră nepracticabilă. Anume *tema* studiului nu o determinează precis, așa precum se află ea în autorii vechi, ci impletește în ea combinațiunile sale proprii, cu sine însuș întregește pe autorii vechi atunci când dânsul, ca scrutător și comentator trebuie să se retragă în linia a doua, și de aci să vorbească despre tema din autorii vechi. Un *ego* al seu predominează în toate lucrările, iară combinațiunile sale prea adeseori sunt ipoteze și nu esplăcări, când ipotezele mai mult încălesc și lucrarea și priceperea cetitorilor, mai ales amestecând și materii, ce nu se țin de temă”²²⁵.

Frumoasă profesiune de credință, de atașament față de o istorie impersonală, aproape pozitivistă, explicativă și mai că „serială” (vezi *tema!*), asemenea oarește adevăr în ce privește metoda hasdeeană. Dar atitudinea nu era cu totul olimpiană, căci mai sus se scăpase când lua apărarea înaintașilor: „Maior și Laurian sunt literați de frunte, și nici nu se cade ca fără sfială să-i punem la pământ. Așa a făcut H[asdeu] cu mine și cu alții”²²⁶.

Inițial relațiile dintre Marienescu și Hasdeu au fost amiabile. La dezbateră din 1883 privind publicarea manuscrisului volumului I din *Mitologia română*, Hasdeu a propus editarea textului depus

la Academie în 1880 sub egida acesteia, eventual în *Anale*²²⁷ (a apărut în 1884 cu titlul *Cultul păgân și creștin*, tomul I, *Serbătorile și datinele romane vechie*²²⁸).

Tot Hasdeu îl propusese membru al comisiei didactice, în care a și fost ales. Dar și-a agonisit, probabil, prima bilă neagră de la Marienescu atunci când, prezentând cele 30 de balade din ciclul *Novăceștilor* trimise de acela spre avizare, a propus publicarea în *Anale*, însă fără notele însoțitoare²²⁹. Le socotea „adevărat poporane”, chiar dacă autorul și-a permis unele remanieri, dar din comentarii „multe nu pot susține o critică severă”, respectiv – la altă ocazie – că „introducerea care preceda colecțiunea și notele cari o urmează tractivează mitologie și filologie în mod cu totul necorespunzător”; Alecsandri, și mai drastic, se opunea cu totul publicării, socotind baladele doar „basate pe poezia populară”, însă „desfigurate”, o „lucrare de fantasia” și secția decide în final, unanim, nepublicarea ciclului, pe când plenul îl accepta, însă fără notele la care Marienescu ținea, pledând pentru ele într-un memoriu și verbal lui Vichentie Babeș²³⁰.

Hasdeu a recidivat când Marienescu a așternut Academiei studiul „De patria veche a Dacilor în Asia și de însemnătatea numelui *Dac*”, exprimându-și prin scrisoare dorința de a-l ceti în ședință publică, ceea ce inițial i s-a aprobat²³¹. Dar la ședința din 18 ianuarie 1884 Hasdeu se opune prezentării în ședința Academiei și tipăririi pentru că „acest memoriu păcătuiesc prin aceia că se bazează pe învățații din secolii trecuți, a căror valoare este redusă la zero în știința modernă”, dând exemple convingătoare se vede, de vreme ce „Academia aprobă în unanimitate concluziunea D-lui Hasdeu”²³².

²²⁷ *AAR*, ser. II, tom. V, secț. I, Partea administrativă și dezbateri, 1882–1883, ședința din 23 martie 1883 a secțiunilor istorică și literară, Anexa C, 71–72.

²²⁸ *Ibidem*, 50 (ședința ordinară din 21 martie 1883).

²²⁹ *Ibidem*, 69 (ședința din 2 aprilie 1883).

²³⁰ *Ibidem*, tom. VII, 1884–1885, 13, 76–78, 145 (ședințele din 12 octombrie 1884, 28 februarie și 1 martie 1885). Pentru atitudinea inițial favorabilă, apoi negativă a lui Hasdeu față de *Novăcești* vezi Doina Babeu, *Pagini lingvistice*, Timișoara (1999), 155–157 (studiul *Bogdan Petriceicu Hasdeu și contemporanii săi bănățeni*).

²³¹ *AAR*, tom. VI, 1883–1884, 76 și 131 (ședința ordinară din 27 martie 1884 și ședința secțiunii istorice din 31 martie 1884).

²³² *Ibidem*, tom. VII, 1884–1885, 17 (ședința din 18 ianuarie 1885). De notat că – din solidaritate bănățeană! – Vasile Maniu se oferise anterior să cetească studiul în locul autorului în ședința publică (*ibidem*, 152, „Raportul secretarului Secțiunii istorice”).

²²² *Ibidem*, nr. 47, 559.

²²³ *Ibidem*, nr. 48, 570–571.

²²⁴ *Ibidem*, nr. 50, 594.

²²⁵ *Ibidem*, nr. 51, 607.

²²⁶ *Ibidem*.

Nu știu să-și fi publicat în altă parte acel studiu, deci ignor ce „patrie asiatică” le-a atribuit dacilor și ce combinații etimologice făcea pe seama numelui lor (manuscrisul s-ar putea afla în arhiva Academiei). În alt loc le stabilea apartenența în cadrul neamurilor arice, din Europa însă: „Dacii și Geții au fost popoare din cracul thracic”, iar la rândul lor „Thracii [...] se consideră de un crac al neamului illiric” – credea! Din „Thraci nu a rămas nici o populațiune, ci s-au slavizat”²³³. Pentru procesul romanizării nu opera decât cu celți și iliri, nu i-a implicat în ea nici pe tracii balcanici, nici pe cei nord-dunăreni, geto-dacii –, iar Hasdeu era de părere opusă (cea preluată și de istoriografia actuală).

Am făcut această digresiune pentru a evidenția „etiologia” ostilității lui Marienescu față de Hasdeu. Omul s-a simțit profund lezat și, dacă până atunci nu prea dăduse pe la Academie, cu atât mai puțin a făcut-o în anii următori incidentelor mai sus pomenite.

Amarul pentru refuzul tipăririi *Novăceștilor* l-a vărsat într-o serie de articole la *Luminatorul*, vituperante la adresa lui Alecsandri și mai ales Hasdeu, dar dojenind și înaltul for, pe care le-a strâns în broșura *Novăcescii cinci ani înaintea Academiei Române* (Timișoara 1886).

A mai revenit, într-un articol aparte, la *Nibelungenlied*, pentru Ramung, firește, spre a documenta / demonstra o dată în plus prezența nord-dunăreană a românilor în timpul lui Attila, și încă organizați politicește²³⁴ (autocitându-și studiile anterioare, „Ausonii...”, „Solia...” și „Sistema...”)²³⁵.

Era aceeași conștiință națională care-l motiva, căci „toți avem datorința de a scruta datele istorice ce se referează la istoria noastră vechiă, ca să o lămurim”, iar tema abordată răspundea cerinței, fiind „apriat că aceasta epopeică germană ne interesează”, datorită amintirii acolo a Țării Valahilor și principelui Ramung²³⁶.

S-a documentat mulțumitor, socotea, în bibliografia germană a temei, înșirând patru titluri, dintre care unul era *Meyer's Lexicon* pe carel invoca adesea²³⁷.

Cam (foarte) afară de subiect, nu se poate abține a deduce, și cu ajutorul lui Obermüller, numele *Nibelung* pe filieră celtică, mai adăugând și el cam în genul etimologiilor populare, iar *en passant* le dă peste nas unora pe care nu-i agreea: „slavii cari pe

timpul Hunnilor încă nu se arătaseră în Europa, încă și-au băgat nasul în chestiunea filologică”²³⁸.

Ramung (sau *Ramunc*) se origina, firește, în *Roman*, forma respectivă explicându-se prin aceea că „și în epopeică și în istorie se află și alte nume personale cu forma: unc ori ung”, cum „și în cuvintele comune” specifice idiomurilor germane²³⁹.

După ce reproduce și traduce „din epopeică datele ce ne interesează, anume: șapte versuri din cântecul al XII-lea”, cele în care apare ducele Ramung din Țara Valahilor cu cei 700 de oameni (călăreți) ai săi, concluzia e îmbucurătoare și pentru germani și pentru români: „Din mult am comunicat pe scurt aceea ce a trebuit ca să putem cunoașce esența și natura epopeiei Nibelungenlied; și ca și noi cu Germanii să ne convingem că epopeia peste tot e basată pe istorie și pe geografie și că pentru aceasta cuprinde în sine și un dat de mare preț istoric, anume că pe timpul lui Attila erau Români adevărați Valachi în Dacia, că au avut ducele lor și acesta cu Valachii sei a luat parte în suita lui Attila”²⁴⁰.

Marienescu avea o înaltă idee despre contribuțiile sale istorice, autocitându-și unele studii în cele următoare, cum văzurăm chiar mai sus (cf. nota 235, *supra*), dar și recomandându-le cu alte ocazii, ori reproșând că nu au fost consultate, ca în cazul unei cărți prezentate pentru premiere la Academie, pentru care a dresat referatul (negativ). Concedea acolo să și-l alăture pe Hasdeu (!): „Autorul trebuia să cerceteze, că oare alți Români scris-au ce-va despre această materie, și dacă au scris, să-i întrecă în descoperirile istorice. Așa d.e.: B. P. Hasdeu în *Istoria critică a Românilor*, la pag. 100: Arabizarea Românilor în Nibelungenlied. Dr. At. Marienescu: *Românii în Nibelungenlied* (*Familia*, an. 1898, pag. 339); *Ausonii în Italia, Ausonii în Dacia* (*Familia*, an. 1894, pag. 545), pentru că într’adevăr pe timpul lui Attila erau Valachi în Dacia”²⁴¹. A contat aceasta, nu mă îndoiesc, pentru concluzie: „Autorul pentru năzuința sa și pentru unele lucrări și explicări nemerite merită toată lauda, dar opul său insinuat la premiu nu se poate recomanda”²⁴².

Tipul de discurs istoric al lui Atanasie Marian Marienescu este, firește, datat, inclusiv ca articulare, sintaxă, vocabular, și era revolut încă la epoca formulării sale.

Este însă o mostră interesantă de persistență a concepției post-luministe, venită din partea unui

²³³ Atanasie Marian Marienescu, *Studiu despre celți și numele de localități*, 139.

²³⁴ Idem, *Românii în Nibelungenlied de pe timpul Hunnilor. Familia*, XXXIV, nr. 29 din 19/31 iulie 1898, 339–340, 342.

²³⁵ *Ibidem*, 339.

²³⁶ *Ibidem*.

²³⁷ *Ibidem*, 340 (și notele 1–3 la col.I).

²³⁸ *Ibidem*.

²³⁹ *Ibidem*, 342.

²⁴⁰ *Ibidem*.

²⁴¹ Idem, Raport [pentru concursul de premiere] la E. Grigorovitz, *Românii în monumentele literare germane medievale*, în *AAR*, ser. II, tom. IV, (1901–1902), 493.

²⁴² *Ibidem*, 495.

autodidact cu deschidere spre folclor (poate și sub influența climatului romantic), lingvistică, istorie, unde a încercat să documenteze teza continuității românești, în materie de etno-geneză negând însă aportul substratului dacic, pe care îl substituia prin celți și iliri, cei din urmă cu procent mai mare în cadrul romanității sudice. Însă, mai nou, celții, „preferații” lui Marienescu, care pleda **românitatea** daco- și macedo-românilor și deci **unitatea** lor de esență, sunt instrumentați după dispariția lor din zonă, de mult, pentru a nega con-substanțialitatea celor două ramuri ale romanității, de la nord și sud de Dunăre.

Iată ce scrie un istoric sârb, mai mult sau mai puțin improvizat: „vlahii nu sunt români, ci o etnie aparte, în pofida faptului că limba lor este aproape identică”, și aceasta pentru că vlahii – adică romanicii sudici, totuși! – „sunt urmașii tracilor, **celților** [s.m., R.A.] și ai slavilor de sud, în timp ce românii sunt urmașii dacilor și daco-geților, astfel că este absolut clar că vlahii nu sunt români, ci o etnie separată”; și tot așa „originea elementelor romane în mentalitatea, limba și obiceiurile vlahilor trebuie căutată în **rădăcinile lor celte** [s.m., R.A.] și nu în romanizarea Balcanilor, pe care cotropitorii romani au încercat să o finalizeze fără prea mare succes și fără consecințe durabile”. Rămâne deci stabilit că „prin simbioza moesilor, a triballilor și a celților apar vlahii”²⁴³. Numai la ăst fel de sucire nu cred că s-ar fi putut aștepta Marienescu!

De altfel, posteritatea a fost dese ori aspră cu el, Ioan Dimitrie Suciuc socotindu-l un continuator al lui Bojâncă în ale istoriei, „care în cercetările lui fără metodă și fără o cultură de specialitate, ajunge la rezultate bizare”, fiind totuși „unul din acei «diletanți folositori», cari la sfârșitul veacului trecut [al XIX-lea] erau în număr destul de mare în Ardeal [...]”, care „a atins toate genurile literare și de aceea n-a reușit în nici unul.” Acest exeget trece peste „ciclul” continuității, cum l-am numit eu convențional, și negând vre o valoare studiilor din „ciclul al doilea”, al Întemeierii Țării Românești se oprește la *Istoria Română națională*, o biată „compilație după cronică lui Șincai, fără vreo valoare științifică”; tot așa, „ca filolog a atins o mulțime de chestiuni [...] ajungând la rezultate bizare cari nu mai pot sta azi în fața criticei”²⁴⁴. O execuție în toată regula! Fie spus în trecut, Șincai era mult pozitiv valorizat de amicul și colegul academician

al lui Marienescu, bănașanul Vichentie Babeș, care îi dedicase chiar, în 1841, oda *Lauda divului hronic român Gheorghe Șincai și tânguirea româniei după dânsul!*

La trecerea în veșnicie a lui Marienescu, organul *Astrei*, în al cărui Comitet central a activat o vreme, i-a dedicat un cumpănit necrolog:

„În partea primă a acestui an au dispărut dintre noi doi bărbați vrednici: octogenarul Dr. At. M. Marienescu, jude de tablă în pensiune și membru activ al Academiei Române și publicistul Silvestru Moldovan. – Dr. At. M. Marienescu făcea parte din acea pleiadă de bărbați, cari pela mijlocul veacului trecut căutau prin toate mijloace să contribuie la luminarea și înaintarea poporului nostru. Prin scrieri populare, prin lucrări beletristice în versuri și în proză, prin manuale școlare el caută să sprijinească năzuințele spre progres ale neamului nostru din această țară. Lucrările sale de căpetenie însă sunt colecțiile sale folcloristice (Balade și Colinde, tipărite în Pesta, 1859; Balade populare, istorice și mitologice, Viena 1867; «Descoperiri mari», 14 povești publicate și explicate, între anii 1870–79, în foile: Albina, Familia și Foișoara Telegrafului Român), și studiile sale istorice și lingvistice, cu care s-a ocupat în partea din urmă a vieții sale și care i-au deschis porțile «Academiei Române» («Vieța și operele lui P. Maior», discurs de recepțiune ca membru activ al Academiei Române, 1883; «Cultul păgân și creștin», 1884; «Studiu despre Celți și numele de localități», 1895; «Dialectul român-bănățean», 1902; «Despre articol și declinațiune», 1903; «Luteranismul, calvinismul și introducerea limbii române și bisericile din Ardeal», 1902; «Ilirii, Macedo-Românii și Albanezii», 1904 etc. – De bună seamă nu toate aceste lucrări vor rămânea pe vecie; ceace va rămânea însă pururea din ființa sufletească a răposatului At. M. Marienescu, va fi amintirea unui om activ și cinstit și a unui Român vrednic, care a făcut tot ce i-a stat în putință pentru înaintarea neamului său»²⁴⁵.

Din micro-bibliografie observăm că lipsește mai toată opera istorică, respectiv cele două „cicluri”, cel al continuității și cel „muntesc”, iar apoi că sunt considerate mai mult eforturile și bunele intenții, decât realizările...

²⁴³ Dușan Vojislav, *Etnogeneza apariției vlahilor: Vlahii și popoarele balcanice*, Negotin (2004), *passim*, apud George Damian, „Teorii antiromânești: vlahismul și moldovenismul”, în *Ziua*, XIV, nr. 4172 din 1–2 martie 2008, 13.

²⁴⁴ Ioan Dimitrie Suciuc, *op. cit.*, 100–101, 372.

²⁴⁵ [Horia Petra-Petrescu?,] Dr. Atanasie Marian Marienescu și Silvestru Moldovan. *Transilvania*, XLVI, nr. 1–6 din 1 iulie vechi 1915, 78.

**THE VISIONS OF ATANASIE MARIAN
MARIENESCU UPON THE OLD HISTORY
OF THE ROMANIAN PEOPLE**

(Abstract)

Atanasie Marian Marienescu (1830–1915) was born in Lipova, a region of Banat, at that time province of Habsburg Hungary, in the family of a lower middle class craftsman. He studied law in Pest and after which he exercised the profession of lawyer but especially that of judge, for a while, making himself well known as publicist or in some other fields, especially in folklore and history, reason for what he was chosen member of the Romanian Academy.

As a self-educated historian, he dealt in a series of articles with the matter of the formation of the Romanian people, based on the colonisation of Dacia, subsequent the conquest of 106 after Christ, in his own conception, with Italic, Illyric and Celtic elements, what he tried to prove on linguistic bases. Just like the

representatives of the enlightenment of Transilvania who greatly influenced him (Petru Maior, Gheorghe Șincai, Samuel Micu) he thought that the Dacians had been exterminated in the war so they had not their own part in the ethnic-genesis of the Romanian people.

Further he tried to plead the continuity of the roman element at the North of the river Danube, until the V-th century based on all the known historical sources, entering into polemics with the stranger historians who sustained the contrary, but also with the contemporary Romanian historians who interpreted in a different way some of the sources.

He was very categorical and self-possessed, considering that he solved the questions he was dealt with, for good.

His conception, a mixture of post-enlightenment and romanticism is well dated just like his writings which remains very interesting for that period, being distributed in many prestigious reviews of the epoch.